

การศึกษาผ้าทออำเภอนครไทย  
จังหวัดพิษณุโลก

อำนวยการ สุนทรสมัย

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๓๖

## คำนำ

รายงานการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนา การสำรวจกลุ่มทอผ้า ในหมู่บ้านอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาการทอผ้าประชากรอำเภอนครไทย เทคนิคการทอผ้าแบบเก่า การออกแบบลวดลายการทอ ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าใช้ชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมต่างๆ ตลอดจนเจตคติสภาพปัญหาของการทอผ้าในปัจจุบัน ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งสามารถชี้ให้เห็นการทอผ้าและการใช้ผ้าที่ผลิตขึ้นตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังทำให้มองเห็นแนวทางการพัฒนาการผลิตผ้าทอของประชากรที่ยึดอาชีพการทอผ้า เป็นอาชีพเสริมให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ เกิดผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจได้มากที่สุด ดังนั้นงานวิจัยเรื่องนี้จึงน่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้บริหาร นักวางแผน นักพัฒนา ผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้ที่สนใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้

ขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ให้ทุนสนับสนุนงานวิจัยครั้งนี้ประสบความสำเร็จลุล่วงด้วยดี ขอขอบพระคุณผู้นำกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้านของอำเภอนครไทยที่ให้ข้อมูลมาใช้ประโยชน์ในการวิจัย และขอขอบคุณในความกรุณา รองศาสตราจารย์ ดร. นงศราญกาญจนประเสริฐ รองศาสตราจารย์ ดร. นิภพ สุพรรณสมัย ที่ได้ช่วยแนะนำการเขียน การดำเนินงาน และการปรับปรุงงานวิจัยให้ถูกต้องจนสำเร็จสมบูรณ์ สุดท้ายผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณด้วยความเคารพแต่เจ้าของตำราและเอกสาร ที่ผู้วิจัยได้ใช้ศึกษาค้นคว้า จนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติสืบไป

อานวยพร สุพรรณสมัย

## บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการทอผ้าของประชากรอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลกโดยใช้วิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ผู้ประกอบอาชีพทอผ้า

ผลการศึกษาวีจัยปรากฏว่า การทอผ้าของประชากรในหมู่บ้านต่าง ๆ ของอำเภอนครไทย ส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และตั้งถิ่นฐานอยู่ตามชนบท จึงได้ถ่ายทอดวิธีการทอผ้าให้ลูกหลานสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาหน่วยราชการมีนโยบายที่จะยกฐานะทางเศรษฐกิจของประชากรในชนบทให้สูงขึ้น จึงสนับสนุนให้ตั้งกลุ่มทอผ้าที่กระตุก เนื่องจากเห็นว่าประชากรมีพื้นฐานการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน จึงให้การสนับสนุนด้าน วัสดุ อุปกรณ์ และเงินทุน ตลอดจนด้านการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้น เช่น ผ้าถุง ผ้าตัดเสื้อ ผ้าห่มนวม

ปัญหาและอุปสรรคของแต่ละกลุ่มทอผ้ามีหลายอย่าง เช่น เงินทุนสำหรับใช้ดำเนินการในกลุ่มมีไม่เพียงพอ วัสดุและอุปกรณ์มีน้อย ค่าตอบแทนต่ำ ยิ่งขาดความรู้ความชำนาญ และทักษะในการทอ ตลอดจนตลาดการจำหน่ายยังไม่แพร่หลายนอกจากนี้ส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยนิยมใช้ผ้าทอด้วยมือ

### Abstract

The investigation is aimed to study the people's textile fabrication at Nakorn Thai district in the Phitsanulok province by surveying methodology and interviews the textile professional entrepreneurs.

Results of the study showed that people's textile cloth fabrication in various villages of Nakorn Thai district mostly were migrated from the Northeastern part and settled in the country so transferred the cloth textile fabrication way to the young generation still now. Later, the government provides the policy to be raise up the population's economy in the rural higher, so they support to establish group of textile garment Kii-Kratunk. Owing to infer the population who have the background of textile with Kii-Puen Ban the government is going to give sponsors in materials, equipment, and fund including on managing sales of products such as holding cloth, cloth piece, shirts, blankets.

Problems and obstacles in each group of cloth textile are insufficiently various in money, expenditure capitals for procedure in each group, short of materials and equipment, low remuneration, still not having enough knowledge acquisition and skill in textile fabrication including sales marketing which is still not spreading out except the majority have not yet liked to use handle textile.

## สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพ	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	5
ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	6
คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	6
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	13
ประวัติการทอ	13
อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า	19
ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติการทอ	22
ลวดลายที่ใช้ในการทอ	23
บทที่ 3 กระบวนการทอผ้าของอำเภอนครไทย	29
การทอด้วยกี่พื้นบ้าน	29
การทอด้วยกี่กระตุก	34
บทที่ 4 วิธีดำเนินการวิจัย	39
แหล่งข้อมูลและเครื่องมือ	39
การเก็บรวบรวมข้อมูล	39
การวิเคราะห์เชิงพรรณนา	40

บทที่ 5 ผลการศึกษา	41
ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า	41
กระบวนการทอผ้าและการจัดจำหน่าย	42
ปัญหาและอุปสรรค	44
ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	46
สรุป	48
บรรณานุกรม	50
ภาคผนวก	
แบบสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มทอผ้า	53
ผลผลิตที่ได้จากการทอผ้า	54
แผนที่อำเภอนครไทย	57

## สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ลักษณะฟันหวี	19
ภาพที่ 2 ลักษณะตะกอ	20
ภาพที่ 3 ลักษณะกระสวย	21

## บทที่ 1

### บทนำ

ผ้าใบเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วยอย่างหนึ่ง เพราะถือเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มนุษย์ขาดไม่ได้ จำเป็นต้องมีเพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสมบูรณ์ ผ้าสามารถนำมาใช้ประโยชน์สำหรับมนุษย์ได้หลายประการ เช่น ผลิตเป็นสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องนอน และเครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ การทอผ้าเป็นอาชีพเก่าแก่ที่มีทำกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น ทรงศักดิ์ และแพทรีเซีย (2533) ได้กล่าวไว้ว่า “ผ้าทอของชนเผ่าไทในล้านนาซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจากอดีต คือ ผลงานศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านพื้นเมืองที่เปี่ยมด้วยคุณค่าทั้งในด้านรูปแบบที่งดงาม วิธีการทอที่ละเอียด ประณีต ซับซ้อน และให้ทั้งคุณค่าในด้านวิชาการ ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นมา ความสัมพันธ์ และวิถีชีวิตของกลุ่มชนผู้ผลิตและผู้ใช้นั้น ๆ”

การทอผ้าด้วยมือ นับเป็นอาชีพเก่าแก่ซึ่งทำกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมายังลูกหลานปัจจุบัน แต่เนื่องจากการทอด้วยมือ ไม่สะดวกรวดเร็ว ต้องใช้ระยะเวลาและทอได้ปริมาณน้อยเพียงพอใช้กันภายในครอบครัวเท่านั้น จึงมีผู้คิดค้นวิธีการทอด้วยเครื่องจักร ซึ่งสามารถทำได้สะดวกรวดเร็วผลิตได้ในปริมาณมากทันและเพียงพอต่อความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันประชากรส่วนใหญ่จึงนิยมใช้ผ้าซึ่งทอด้วยเครื่องจักร ที่ผลิตกันในโรงงานอุตสาหกรรมแทนการให้ผ้าซึ่งทอด้วยมือ ทำให้การทอผ้าด้วยมือสูญหายไปเกือบหมดอาจยังคงมีการทอหลงเหลืออยู่บ้างตามชนบทที่ห่างไกลความเจริญในภาคต่างๆ ของประเทศไทย จนกระทั่งวสันต์เจษฎะ-

นางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถซึ่งได้ตามเสด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการเสด็จ เยี่ยมพสกนิกรทุกท้องถิ่น โดยเฉพาะในถิ่นทุรกันดาร ทรงเห็นความทุกข์ยากลำบากของประชาชน จึงทรงห่วงใยและมีพระราชดำริที่จะหาวิธี ช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้ในชนบท โดยเฉพาะการหารายได้เสริมเพิ่มเติมให้กับครอบครัวจากทางฝ้ายแม่บ้าน ดังนั้นจึงทรงส่งเสริมให้ชาวบ้าน ในภาคต่างๆ ทอผ้าไหมมัดหมี่และผ้าพื้นเมือง เป็นอาชีพเสริม เพื่อเพิ่ม พูรายได้ให้แก่ครอบครัวพร้อมกับทรงรับซื้อผ้าไหมมัดหมี่และผ้าพื้นเมือง จากแหล่งทอและทรงส่งเสริมให้ชาวบ้านที่มีฝีมือทอผ้าดีเป็นพิเศษได้พัฒนา สืบทอดขยายงานช่างให้มีคุณภาพและมาตรฐานสูงขึ้น โดยจัดให้มีกลุ่ม สมาชิกทอผ้าอย่างกว้างขวาง

ต่อมาสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ ทรงริเริ่มก่อตั้ง "โครงการศิลปาชีพพิเศษ" และ "มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ" ขึ้นจน ประสบผลสำเร็จอย่างมหาดลสามารถสร้างสถานะความเป็นอยู่ที่ดีของ ประชาชนทั่วทุกภูมิภาค - โดยเฉพาะประชาชนในชนบทที่ห่างไกลความ เจริญซึ่งมีอาชีพหลักในการทำไร่ทำนา สามารถมีอาชีพเสริมจากการ เกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว เปลี่ยนมาเป็นการทำงานด้วยศิลปหัตถกรรม ฟื้นฟูบ้านโดยใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ หลังจากการทำไร่ทำนาแล้ว งานตามโครงการนี้ได้แผ่ขยายออกไปทั่วประเทศ ส่วนหนึ่งของงานใน โครงการศิลปาชีพพิเศษนี้คือ ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการฝึกอบรมด้านการ ทอผ้าซึ่งมีอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศไทยทั้งภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคอีสาน เช่นในภาคเหนือ มีการทอทั้งผ้าไหม ผ้าฝ้าย ผ้าปักภูไท ผ้ายก และผ้าตีนจก ส่วนภาคอีสาน มีการทอผ้ามัดหมี่ ซึ่งเป็นศิลปเฉพาะ ถิ่นที่เก่าแก่และมีชื่อเสียง โดยทรงมีพระราชดำริว่า ผ้าไหมจะมีอนาคต ดีในตลาดโลก จึงมีพระราชเสาวนีย์โปรดเกล้าฯ ให้ราชเลขาฯการใน พระองค์ออกไปติดต่อกับราษฎรในท้องถิ่น แนะนำการทอผ้าไหมมัดหมี่ให้

เป็นลำเป็นสันขึ้นเพื่อให้ราษฎรมีรายได้พิเศษ และเพื่อเป็นการรักษา  
ศิลปวัฒนธรรมอันมีค่าเฉพาะถิ่นมิให้สูญสิ้นด้วย แต่ให้มีการปรับปรุงวิธี  
การทอและการย้อมสีให้ได้มาตรฐาน อีกทั้งยังทรงส่งเสริมการปลูกหม่อน  
เลี้ยงไหมทั่วทั้ง 17 จังหวัดในภาคอีสานด้วย

อำเภอนครไทย อยู่ห่างจากตัวจังหวัดพิษณุโลกไปทางทิศตะวันออก  
ออกเฉียงเหนือประมาณ 96 กิโลเมตร ตามเส้นทางหลวงสาย พิษณุโลก-  
หล่มสัก เลี้ยวซ้ายตรงกิโลเมตรที่ 67 ผ่านตำบลบ้านแยงไปถึงอำเภอ  
นครไทยเป็นระยะทาง 29 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 1,050 ตาราง  
กิโลเมตรแบ่งออกเป็น 11 ตำบล ได้แก่ ตำบลนครไทย ตำบลเนินเพิ่ม  
ตำบลหนองกระเทียม ตำบลบ้านแยง ตำบลบ่อโพธิ์ ตำบลนาบัว ตำบล  
นครชุม ตำบลน้ำกุ่ม ตำบลยางโกลน ตำบลบ้านพร้าว และตำบล  
ห้วยเข็ญ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และ  
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก

อำเภอนครไทยตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 13 องศา 29 ลิปดาเหนือ และ  
เส้นแวงที่ 100 องศา 16 ลิปดาตะวันออก มีแม่น้ำแควน้อยไหลผ่านตัว  
เมืองแล้ววกออกไปด้านนอกและมีสาขาของแม่น้ำแควน้อยไหลผ่านตำบล  
ต่างๆ

**การคมนาคม** ปัจจุบันมีถนนหลายสำคัญ 3 สาย คือ

1. ถนนสายนครไทย - บ้านแยง ซึ่งสร้างต่อจากถนนหลวง  
พิษณุโลก - หล่มสัก

2. ถนนสายนครไทย - ชชาติตระการ ไปเชื่อมต่อกับถนนหลวงสายพิษณุโลก - อุดรดิตถ์

3. ถนนสายนครไทย - อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

อำเภอนครไทยเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเห็นว่า "เมืองนครไทย คือเมืองบางยาง" (จากการศึกษาโดยวิธีการสำรวจของชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก) พบว่า สถานที่ตั้งอำเภอนครไทยเป็นดินสูงคล้ายหลังเต่า น้ำไม่ท่วมและมีคูน้ำทับดิน 3 ชั้น ล้อมรอบไปตามเนินดินธรรมชาติ ซึ่งมีสถานที่ค่อนข้างสมบูรณ์และยังมีร่องรอยของวัฒนธรรมที่อยู่ในยุคหิน

อำเภอนครไทยมีการทอผ้าด้วยมือกันทุกตำบล และเป็นอุตสาหกรรมภายในบ้าน โดยใช้เวลาว่างหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวในนาและพืชไร่มาทำการทอผ้าสำหรับไว้ใช้ในครอบครัว หรือทอไว้สำหรับถวายพระในเทศกาลต่างๆ ผ้าที่ทอได้ส่วนใหญ่จะนำไปทำที่นอน หมอน มุ้ง ผ้าขาวม้า ผ้าเช็ดหน้า ผ้าโลรง ย้อม ซึ่งล้วนแต่เป็นเครื่องใช้ภายในครัวเรือน บางครั้งจะทอไว้ได้มากและเหลือใช้ก็จะนำออกจำหน่ายให้กับเพื่อนบ้านใกล้เคียง และผู้ที่เข้าไปเยี่ยมในหมู่บ้านซื้อเพื่อฝากญาติพี่น้อง จึงทำให้ผ้าที่ทอนั้นได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไป ทำให้การทอผ้าขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ พร้อมทั้งได้รับทุนสนับสนุนและการให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยและกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้ประชาชนตื่นตัวและมีความสนใจกันมากขึ้น เพราะนอกจากจะใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์หลังจากการทำไร่ทำนาแล้วยังเป็นรายได้เสริมของครอบครัวเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย ดังนั้นจึงเป็นที่น่า

สนใจอย่างยิ่งว่าวิวัฒนาการทอผ้าของประชากรอำเภอนครไทย มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ประชาชนมีความสนใจมากน้อยเพียงใด และแนวโน้มของการทอผ้าในอนาคตมีทิศทางเป็นอย่างไร การได้ทำการสำรวจศึกษาการทอผ้าของอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก จึงนับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์และสมควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง

### วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการในการทอผ้าของประชากรแต่ละตำบลของอำเภอนครไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการทอผ้าชนิดต่างๆ ที่ประชากรได้ผลิตขึ้น
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการให้ความสนับสนุนส่งเสริมการทอผ้าให้ขยายตัวเพิ่มมากยิ่งขึ้น

### ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

1. ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการในการทอผ้ากระบวนการทอ ผลผลิตของการทอ ปัญหาและอุปสรรคที่พบ ตลอดจนจำนวนประชากรผู้ให้ความสนใจในด้านการทอผ้าของอำเภอนครไทย
2. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร นักวางแผน และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในการที่จะปรับปรุงพัฒนาและให้การสนับสนุนส่งเสริมประชาชนมีอาชีพเสริม ตลอดจนการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รวมทั้งเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว แก่สังคมและยกระดับมาตรฐานทางเศรษฐกิจของประเทศไทยให้ดีขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

### ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้สัมภาษณ์ประชาชนในหมู่บ้านที่มีการทอผ้าของ ตำบลต่าง ๆ ในเขตอำเภอนครไทย รวม 11 ตำบลได้แก่ ตำบลนครไทย ตำบลบ้านพร้าว ตำบลบ้านแยง ตำบลหนองกระทาว ตำบลเนินเพิ่ม ตำบลบ่อโพธิ์ ตำบลนาบัว ตำบลยางโกลน ตำบลน้ำกุ่ม ตำบลนครชุม และตำบลห้วยเอี้ย

### คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

**ขีด** - เทคนิคการทอผ้าให้เกิดลวดลายโดยเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษ โดยจะพุ่งด้ายจากริมผ้าด้านหนึ่งสู่ริมผ้าอีกด้านหนึ่ง ทำให้เกิดลวดลายตลอดหน้ากว้างของผืนผ้า ต่างจากการจกที่การจกเป็นการสอดด้ายเส้นพุ่งพิเศษเฉพาะจุดหรือเป็นช่วง

**เขา หรือ ตะกอ** ส่วนประกอบที่สำคัญของหูกทอผ้า มีหน้าที่แยกเส้นด้ายยืนให้ขึ้นลงเพื่อเปิดให้มีจังหวะของเส้นด้ายพุ่งสอดขัดกันเกิดเป็นเนื้อผ้าขึ้น "เขา" หรือ "ตะกอ" จะทำด้วยเชือกสอดใส่ด้านเส้นยืนทำโดยวิธีเหยียบไม้ขึ้นลงขณะทอ นอกจากนี้ยังมีการ "เก็บเขา" หรือ "เก็บตะกอ" เป็นลวดลาย เพื่อทำให้เกิดลวดลายในเนื้อผ้า การทอผ้าด้วยเทคนิคต่างๆ จึงอาจใช้เขาหรือตะกอหลายๆ อัน เช่น ลายยกดอก ลีตะกอ ยกดอกหกตะกอ หรือการทำ "เขาเก็บขีด" เป็นต้น ซึ่งวิธียกตะกอจะใช้มือจับเชือกที่ยึดตะกอดึงยกขึ้นอีกวิธีหนึ่ง

ด้วยเทคนิคต่างๆ จึงอาจใช้เขาหรือตะกอกหลายๆ อัน เช่น ลายยกดอก ลีตะกอก ยกดอกหกตะกอก หรือการทำ "เขาเก็บขีด" เป็นต้น ซึ่งวิธียกตะกอกจะใช้มือจับเพื่อกที่ยึดตะกอกตั้งยกขึ้นอีกวิธีหนึ่ง

**จก** เทคนิคการทอผ้าให้เกิดลวดลายโดยเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษ กระทำโดยใช้ขนเม่น ไม้หรือนิ้วมือสอดนับด้ายเส้นยืนแล้วยกขึ้น สอดใส่ด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไป ทำให้เกิดลวดลายเฉพาะจุดหรือเป็นช่วงๆ และทำให้สามารถสลับสีลวดลายได้หลากสีต่างจากการขีดที่การขีดเป็นการให้ด้ายเส้นพุ่งพิเศษสั้เตียวพุ่งตลอดหน้ากว้างของผืนผ้า

**ด้ายเส้นพุ่ง** เส้นด้ายที่อยู่ในหลอดหรือในกระสวยพุ่ง สำหรับพุ่งผ่านด้ายเส้นยืนและใช้ฝีมกระทอให้เกิดการขัดสานกันเป็นเนื้อผ้า

**ด้ายเส้นพุ่งพิเศษ** ใช้ในเทคนิคการทอ "จก" และ "ขีด" เป็นเส้นพุ่งพิเศษซึ่งเพิ่มเข้ามานอกเหนือจากด้ายเส้นพุ่งธรรมดา เพื่อทำให้เกิดลวดลายบนเนื้อผ้า หากดึงเส้นด้ายนี้ออก เนื้อผ้าที่เกิดจากเส้นพุ่งธรรมดาก็ยังคงอยู่

**ด้ายเส้นยืน** เส้นด้ายที่ขึงไว้กับเครือหูก โดยสอดใส่ "ฟืม" และ "เขา" แล้วโยงกับกึ่งทอผ้า เวลาทอผ้าด้ายเส้นพุ่งในกระสวยจะพุ่งผ่านด้ายเส้นยืนทำให้เกิดการขัดสานกันเป็นเนื้อผ้า

**ด้ายเส้นยืนพิเศษ** ใช้ในเทคนิคการทอ "มุก" เป็นเส้นยืนพิเศษซึ่งเพิ่มเข้ามา โดยสอดใส่ "เขา" โยงไว้เหนือด้ายเส้นยืนธรรมดา เพื่อทำให้เกิดลวดลายบนเนื้อผ้าหากดึงเส้นด้ายนี้ออก เนื้อผ้าที่เกิดจากเส้นยืนธรรมดาก็ยังคงอยู่

**ตีนจก** ผ้าที่ใช้ต่อเชิงหรือตีนขึ้น ทอด้วยเทคนิคจกเป็นลวดลายสลับสีต่างๆ อย่างงดงามชิ้นที่ต่อเชิงด้วยตีนจกเรียกว่า "ชิ้นตีนจก" ซึ่งผู้หญิงในล้านนาแต่ดั้งเดิม จะใช้ลงในโอกาสพิเศษ เช่น เวลาไปวัด เป็นต้น

**ไทย ยวน หรือ ไทล้านนา** - ชนเผ่าไทกลุ่มหนึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ทั่วไปในแถบ ๒ ฝั่งแม่น้ำโขง แต่ในภาษาไทยมักใช้เรียกกลุ่มคนไทยที่อพยพมาจากประเทศลาวเข้ามาอยู่ในประเทศไทยว่า "ลาว" หรือ "ไทลาว"

**พิม** เครื่องมือที่ใช้ประกอบหูกทอผ้า มีลักษณะเป็นซี่ๆ คล้ายหวี ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่หรือเหล็ก โดยมีโครงไม้ยึดสำหรับใช้สอดด้ายเส้นยืน เวลาทอผ้าพิมจะเป็นตัวกระทบให้ด้ายเส้นพุ่งแนบชิดสานกับเส้นยืน พิมในสมัยก่อนมักมีขนาดเล็กหรือหน้าแคบ ความกว้างของพิมเรียกเป็น "หลบ" โดย 1 หลบ = 40 ช่องฟันหวี (ช่วงฟันพิมที่สอดด้าย) เช่น "พิมสิบ" ก็หมายถึง พิมขนาดกว้าง 10 หลบ = 400 ช่องฟันหวี เป็นต้น

**มัดหมี่** วิธีการมัดด้ายด้วยเชือกให้เกิดเป็นลวดลายก่อนนำไปย้อม แล้วนำไปทอด้วยเทคนิคขัดสานธรรมดา ลวดลายบนผ้าทอจะเกิดจากการมัด ซึ่งเรียกว่า "ผ้ามัดหมี่" ชาวไทยส่วนใหญ่ แต่เดิมจะนิยมมัดเฉพาะด้ายเส้นพุ่ง แต่ในปัจจุบันมีการพัฒนาโดยการมัดหมี่ด้านเส้นยืนด้วย

**มุก** เทคนิคการทอผ้าให้เกิดลวดลายโดยเพิ่มด้ายเส้นยืนพิเศษ กระทำโดยใช้เขาขึงด้ายเส้นยืนพิเศษนี้ไว้เหนือด้ายเส้นยืนธรรมดา ลวดลายจะเกิดขึ้นจากเส้นยืนพิเศษไม่ใช่เส้นพุ่ง

**ไม้ค้ำ** ไม้ที่ใช้สอดด้ายเส้นยืนไว้ หลังจากการนับด้ายเส้นยืนเพื่อทำให้เกิดลวดลายใช้ในการทอด้วยเทคนิค "จก" และ "ขีด" ลวดลายจะเกิดขึ้นได้ 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อสอดไม้ค้ำไว้ ครั้งที่สองเมื่อย้อนกลับดึงไม้ค้ำออก

**ไม้ตาบ** ไม้ลักษณะแบนยาว ใช้สอดผ่านด้ายเส้นยืน แล้วพลิกทางสันไม้ขึ้นเพื่อให้เกิดช่องว่างให้กระสวยพุ่งผ่าน

**ยกดอก** เทคนิคการทอผ้าให้เกิดลวดลาย โดยการยกเขาหลายตะกอ แยกด้ายเส้นยืนขึ้นลงแต่ไม่ได้เพิ่มด้ายเส้นยืน หรือพุ่งพิเศษเข้าไป

**ลาวครึ่ง หรือลาวกา** ชนเผ่าไทกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอพยพมาจากประเทศลาว อาศัยอยู่ในประเทศไทย แถบจังหวัดนิจิตร กำแพงเพชร อุทัยธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี เป็นต้น

**ลาวพวน** ชนเผ่าไทกลุ่มหนึ่งซึ่งอพยพมาจากเมืองพวนแขวงเชียงขวาง ประเทศลาว เข้ามาอยู่ในประเทศไทย อาศัยอยู่แถบ ตำบล หาดเสี้ยว จังหวัด สุโขทัย, อำเภอ ลับแล จังหวัด อุตรดิตถ์, อำเภอ บางปลาม้า จังหวัด สุพรรณบุรี เป็นต้น

**ลาวโซ่งหรือผู้ไทดำ** เดิมอาศัยอยู่ในเขตเวียดนามแถบลุ่มแม่น้ำแดง แม่น้ำดำ ในพุทธศตวรรษที่ 19-20 ชาวผู้ไทถูกพวกอ๋อกราน จึงอพยพไปอยู่ที่หลวงพระบาง ในสมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ ไทยมีอำนาจเหนืออาณาจักรล้านช้าง จึงมักกวาดต้อนชาวลาวลงมาไว้ในอาณาจักรไทยเสมอๆ โดยส่งผู้ไทดำไปไว้ที่สุพรรณบุรี ราชบุรี นครปฐม และสุพรรณบุรี คนไทยภาคกลาง เรียกพวกนี้ว่า "ลาวทรงดำ" เพราะ



**ผ้าถุง** คือ ผ้าที่ใช้สำหรับคลุมร่างกายท่อนล่าง ผ้าถุงอาจทอด้วยฝ้าย ไหมหรือใยสังเคราะห์ทอเป็นลวดลายสวยงามมีเชิงหรือไม่มีเชิง (บางครั้งอาจเรียกว่า ผ้าถุง)

**ถุงย่าม** ลักษณะเป็นถุงยาวมีสายสำหรับสะพาย มีขนาดแตกต่างกัน สีล้นและลวดลายสวยงาม ใช้ใส่ของติดตัวได้เหมือนกระเป๋าถือถุงย่ามที่เป็นแบบพื้นฐานและใช้กันทั่วๆ ไปในกลุ่มไทย ญวน ลื้อ และลาว ทอด้วยเส้นด้าย ขาว ดำ ขนาดใหญ่ กว้างประมาณ 20 เซนติเมตร ขนาดเล็กกว้างประมาณ 16-24 เซนติเมตร ปัจจุบันนิยมเพิ่มลวดลาย ขิดหรือจกตกแต่ง

**ผ้าห่ม** คือ ผ้าที่ใช้สำหรับห่มให้ความอบอุ่น มีทั้งผ้าใช้ห่มคลุมในเวลา ปกติและใช้ห่มในเวลานอน เนื่องจากพื้นหรือพื้นบ้านที่ใช้ในการทอมีขนาด หน้ากว้างและหนาแคบ ขนาดหน้ากว้างประมาณ 120 เซนติเมตร ยาว ประมาณ 200 เซนติเมตร ส่วนขนาดหน้าแคบประมาณ 60 เซนติเมตร

**ผ้าฉวมหรือผ้าห่มฉวม** คือ ผ้าห่มที่ใช้ฝ้ายเป็นไส้ยัดหนาๆ ใช้ห่ม นอนหรือปูนอนก็ได้ วิธีทำคือ นำฝ้ายมากระจายเรียงแผ่เป็นแผ่นใหญ่ ขนาดเท่าผ้าห่ม แล้วใช้ด้ายฝ้าย เบอร์ 18-20 ขึงทาบห่างๆ เป็น ตารางบนแผ่นฝ้าย ใช้แป้นไม้มีด้ามถือกดคดลึงให้เส้นด้ายจมลงในแผ่น ฝ้ายเสร็จแล้วใช้ผ้าเย็บหุ้มแผ่นฝ้ายผ้าฉวม

**คนัตแบน** คือ ไม้สำหรับสอดแทนไม้ไขว้เส้นด้ายเพื่อให้เรียงเส้น

**ไม้ก้ามปู** คือ ไม้สำหรับเก็บตะกอ

**กือปี่** คือ โต้ะทำด้วยไม้สำหรับให้เส้นด้ายผ่านก่อนหมุนเข้าใบพัด

**ก๊วก** ใช้สำหรับพันเส้นด้าย ทำด้วยไม้ไผ่สานขัดกัน ลักษณะคล้าย ตะกร้าทรงสูงปากกว้าง ที่ปากตะกร้ามีไม้เนื้อแข็งกั้นอยู่ตรงกลางเจาะรู เมื่อต้องการพันด้ายเข้าก๊วกจะนำก๊วกไปสวมกับขาตั้งสำหรับ หมุนได้

## บทที่ 2

### การตรวจเอกสาร

#### ประวัติการทอผ้า

การทอผ้าได้มีการวิวัฒนาการมานานแล้ว เนื่องจากความจำเป็นที่มนุษย์ต้องใช้เสื้อผ้ามีมากขึ้น หลักฐานก็มีปรากฏแน่ชัด (อัจฉราพร ไคละสุด, 2529) กล่าวไว้ว่า ในพุทธศตวรรษที่ 14 ประเทศสเปนได้มีการเปลี่ยนเครื่องทอแบบนอนราบกับพื้นเป็นแบบตั้ง รู้จักม้วนด้ายเข้าไว้ในไม้ซึ่งกลิ้งกลมเป็นหลอดด้ายยึนทำให้ทอผ้าได้ยาว ส่วนในประเทศจีนประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 มีเครื่องทอใช้ตระกอกหรือตะกอกแบ่งเส้นด้ายยึนออกเป็น 2 หมู ทำไม้บังคับด้วยเท้าแยกหมูด้ายยึน นับเป็นแบบเครื่องทอที่แท้จริง ในพุทธศตวรรษที่ 19 ประเทศฝรั่งเศสได้ดัดแปลงเครื่องทอหลาย ๆ ให้ประดิษฐ์ขึ้น จนกระทั่งสามารถทอได้รวดเร็วกว่าเดิมมาก ต่อมาใน พ.ศ. 2232 จึงได้มีการประดิษฐ์ที่กระทู้ขึ้นมาใช้ และใน พ.ศ. 2302 เครื่องจักรกลได้เข้ามามีบทบาทแทนแรงงานคน นับตั้งแต่นั้นมา เครื่องทอผ้าได้มีการปรับปรุงแก้ไขจนกระทั่งสามารถทำงานได้ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

เอกเนส ไจเจอร์ (Agnes Geijer) ได้บันทึกไว้ใน "ประวัติของศิลปะสิ่งทอ" ว่าการปลูกฝ้ายและการทอผ้า เป็นต้นกำเนิดของอารยธรรมจากประเทศอินเดีย ทั้งนี้เพราะประเทศอินเดียนับเป็นแหล่งผลิตฝ้ายที่ใหญ่แห่งหนึ่งของโลก แต่เป็นการผลิตเพื่อใช้ภายในประเทศเท่านั้น โดยผลิตได้ปีละประมาณ 40 ล้านห่อ เพื่อนำไปแปรสภาพเป็นเส้นใยฝ้ายในโรงงานอุตสาหกรรมปั่นด้ายซึ่งมีมากกว่าหนึ่งพันโรงงาน การปั่นด้ายในโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในประเทศอินเดีย

เมื่อประมาณ 140 ปีมาแล้ว ปัจจุบันบางแห่งยังคงมีการปั่นด้ายด้วยมือ และนำมาทอเป็นผืนผ้า ภาพของมหาตมะคานธี ปั่นด้ายด้วยมือและทอผ้าคาดิเป็นผ้าฝ้ายดิบเนื้อหยาบ ทำให้ศิลปหัตถกรรมอันเก่าแก่นี้มีความสำคัญทางการเมืองด้วย ผ้าคาดิจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของการประกาศอิสรภาพจากการยึดครองของต่างชาติ ส่วน อัลเฟรด บูลเลอร์ (Alfried Buleler) ได้กล่าวถึงการทอผ้ามัดหมี่ว่า เพิ่งเริ่มทำงานกันในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 กรรมวิธีในการมัด ย้อมสีและการทอ สืบทอดกันมาด้วยการฝึกฝนด้านทักษะมากกว่าอย่างอื่น แต่ บี.ซี. โมฮันตี (B.C. Mohanti) และกัลยาคุณณะ (Kalyakrishna) ได้ศึกษาผ้ามัดหมี่ในรัฐโอริสสา และอันตรประเทศกล่าวไว้ว่า "แม้กรรมวิธีในการมัดและย้อมสีจะกระทำกันมานาน และได้พัฒนาขึ้นสู่กรรมวิธีและความถนัดที่มีระเบียบแบบแผนสมัยใหม่ แต่ความละเอียดอ่อนในเชิงศิลปแบบดั้งเดิมไม่ได้ปรากฏออกมาในงานของช่างเทคนิคสมัยใหม่ กรรมวิธีในเชิงศิลปะที่ละเอียดอ่อนยังเห็นอยู่ในงานของช่างทอมือเท่านั้น ในขณะที่คนอื่นจะมีแต่ความรู้อื่นๆ ทัวไปในเรื่องทอผ้า ดังนั้นจึงมีความพยายามที่จะศึกษาการทอผ้าอย่างละเอียดละออ อย่างที่ช่างทอมือได้กระทำกันมา ขณะเดียวกันก็พยายามที่จะศึกษาหลักการพื้นฐานของการใช้เทคนิคสมัยใหม่" (ฮาวิ มาเตอร์, 2535)

วิวัฒนาการทอผ้าของประเทศไทยนั้น เป็นที่เชื่อกันในระยะแรกว่ามนุษย์ยุคหินในประเทศไทยยังไม่รู้จักวิธีการทอผ้า แต่จะใช้หนังสัตว์ ใยไม้ และเปลือกไม้ห่อหุ้มปกปิดร่างกาย หลักฐานจิตรกรรมบนแผ่นหินในประเทศไทย (ประมาณ 3,000-4,000 ปีก่อนคริสตกาล) แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ยุคนั้นมิได้เปลือยการแต่อย่างใด หากแต่ห่อหุ้มส่วนของร่างกายตั้งแต่เอวลงไปด้วยผ้าชิ้นเล็กๆ ที่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าทำมาจากอะไร ส่วนการปั่นฝ้ายและการทอผ้าก็ไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด

เช่นกันว่าเริ่มขึ้นเมื่อใด แต่พอสันนิษฐานได้ว่าเริ่มขึ้นในยุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นที่น่าเสียดายว่าเสื้อผ้าและสิ่งทอในยุคต่างๆ ได้เสื่อมสูญไป เนื่องจากธรรมชาติของวัสดุสิ่งทอในยุคนั้นทำมาจากอินทรีย์สารที่ไม่สามารถทนทานต่อต้นฟ้าอากาศในประเทศไทยที่ชื้นแฉะและร้อนได้ ดังนั้นสิ่งทอที่ยังเหลืออยู่มาจนปัจจุบันจึงมีน้อย (จิราพร อรัญนาค, 2535)

การทอผ้ามีพื้นฐานมาจากการจักสาน โดยมนุษย์รู้จักนำต้นพืชที่อ่อนและยาว เช่น หวาย กก หญ้ามาสานกันเป็นวัตถุใส่ของตั้งแต่สมัยหิน ต่อมากลายเป็นเส้นและ ตะกร้า เนื่องจากต้นพืชเหล่านี้ค่อนข้างยาวจึงสานได้โดยไม่ต้องต่อและเข้าเกลียว เมื่อระยะเวลาผ่านไปนานมากขึ้น มนุษย์ก็รู้จักวิธีที่จะทำให้มีความเหนียวมากขึ้น โดยนำมาเข้าเกลียวจึงสามารถรับน้ำหนักมากๆ ได้ และทำให้รู้ว่าเส้นใยเล็กๆ สามารถนำมาเข้าเกลียวต่อให้เป็นเส้นยาวขึ้น รวมทั้งรู้จักวิธีการทอผ้าแบบต่างๆ โดยใช้เส้นด้ายยืนผูกกับกิ่งไม้ ใช้หินถ่วงน้ำหนักให้เส้นด้ายตั้งต่อมาเปลี่ยนเป็นการผูกกระหว่างไม้สองอันตั้งให้ตั้ง พร้อมทั้งการปรับปรุงให้ทำได้ง่ายขึ้น (อัจฉราพร ไศละสุด, 2529)

แต่หลักฐานการขุดค้นพบทางโบราณคดีช่วยให้สามารถหาร่องรอยของการทอผ้า คือลายเส้นต่างๆ ที่ปรากฏบนเครื่องปั้นดินเผาทั้งในสภาพสมบูรณ์และแตกหักชำรุดซึ่งขุดพบจากแหล่งโบราณคดีหลายแห่งในประเทศไทย ลวดลายและรูปแบบการตกแต่งบนเครื่องปั้นดินเผาแสดงให้เห็นว่าเทคโนโลยีการทอผ้าได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ยุคหินเพราะมีหลักฐานที่บ่งชี้คือ มนุษย์ยุคหินรู้จักการทำเชือก โดยนำเส้นใยจากสัตว์และพืชมาบิดให้เป็นเกลียว เพื่อเพิ่มความแข็งแรง ความเหนียวและความยืดหยุ่น ลวดลายส่วนใหญ่ประกอบด้วย ด้ายหรือเส้นที่ถักขนานไปตามแนวตั้ง ส่วนที่เหลือจะเป็นลายสี่เหลี่ยมขมমেเปียกปูนที่มีเส้นตัดกัน เส้นผ่าศูนย์กลางของเชือกแตกต่างกัน (ตั้งแต่ 0.5-3 มิลลิเมตร) ลวดลายเส้นทั้งหมดเป็น

ชนิดธรรมดาประกอบด้วยเส้นใย 2 - 3 เส้น เข้าเกลียวกันตามเข็มนาฬิกาเป็นรูปตัว Z หรือทวนเข็มนาฬิกาเป็นรูปตัว S (จิราพร อรัญญา, 2535)

การทอผ้าด้วยมือ เป็นรากฐานยิ่งใหญ่สำหรับการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานของชาวชนบท นับเป็นอาชีพสำคัญรองจากการทำนา ทำไร่ ซึ่งเป็นอาชีพหลัก ผ้าทอพื้นเมืองของประเทศไทยได้มีวิวัฒนาการมาช้านาน แต่ยังคงรักษารูปแบบลวดลาย เทคนิคการทออันประณีตแบบโบราณไว้ได้ อย่างไรก็ตาม เอกลักษณะการทอผ้าในแต่ละพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปอย่างรวดเร็วตามความต้องการของตลาด และมาตรฐานที่กำหนด หลักฐานเก่าแก่ที่สุดของผ้าที่พบในประเทศไทยคือ ชิ้นส่วนผ้าฝ้ายไหมและใยกล้วย ซึ่งพบในวัฒนธรรมบ้านเชียง ผ้าซึ่งทอเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม หรือใช้ภายในครัวเรือนได้แก่ ผ้าห่ม ผ้าเย็บที่นอน หมอน ถุงข้อมือ ธงขนาดยาวซึ่งทอถวายวัดเป็นพุทธบูชา (ภาคเหนือเรียกว่า ตุ่ง) ผ้าห่อคำภีร์ ผ้าถุง ผ้าขาวม้า ผ้าตัดเสื้อ เดิมการทอผ้าของชาวชนบทไม่เป็นที่สนใจของนักวิชาการมากนัก ทั้งนี้เพราะการผลิตผ้าทอเป็นกิจกรรมซึ่งทำอยู่กับบ้านไม่สร้างปัญหาให้กับผู้อื่น และยังช่วยให้ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกเหนือจากรายได้ที่ได้จากการทำนา ทำไร่ นอกจากนั้นการทอผ้ายังเป็นงานของสตรีเท่านั้น ต่อมาในศตวรรษที่ 19 ได้มีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับสังคมไทย จึงทำให้การทอผ้าที่เป็นอาชีพเสริมภายในครอบครัวได้รับความสนใจมากขึ้น สำหรับหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง ซึ่งเป็นบ้านโบราณส่วนใหญ่จะมีกี่ทอผ้าตั้งอยู่ใต้ถุนบ้านแทบทุกหลังคาเรือน เพราะหลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวในนาแล้ว หญิงสาวหรือแม่บ้านจะเริ่มทอผ้าสำหรับใช้ภายในครอบครัวต่อไป แต่เนื่องจากความไม่เข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้า และบทบาททางการค้าผ้าทำให้กิจกรรมการทอผ้าไม่ค่อยมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ (แคทเธอริน เอ. โบวี , 2535)

ผู้ประกอบการอาชีพทอผ้าที่พบในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของผู้อยู่อาศัยเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามอำเภอของจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทย หลายชั่วคน ลวดลายบนผืนผ้าที่ผลิตขึ้นมักได้รับอิทธิพลมาจากถิ่นฐานเดิม คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ผ้าทอแบบเรียบ แบบมีลายรูป หรือเป็นผ้าข้อมลี ผ้าทอและผ้าข้อมลีจะมีลวดลายคล้ายกันส่วนเทคนิคการทอประเภทตดต่างให้สวยงาม มีลวดลายทอที่นิยมกันมากที่สุดได้แก่ การทอผ้าขิดและการทอมัดหมี่ การทอเหล่านี้เป็นที่นิยมของประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบท

ถึงแม้ว่าการทอผ้าจะมีประวัติการทอมาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่การทอผ้าด้วยมือแบบดั้งเดิมนั้นเกือบสูญหายไปโดยสิ้นเชิง ถ้ามิได้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาให้ทันการ ทั้งนี้เพราะประเทศไทยเป็นประเทศเปิดมีการค้าขายกับต่างประเทศมาเป็นเวลายาวนาน จึงสามารถซื้อผ้าที่มีลวดลายสวยงามแปลกใหม่และมีราคาถูกได้ง่าย แต่นับเป็นโชคอันประเสริฐอย่างหนึ่งสำหรับผ้าพื้นเมืองของไทย ที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงสนพระราชหฤทัยอย่างแท้จริงในผ้าพื้นเมืองเกือบทุกประเภททรงส่งเสริมการทอผ้าของประชากรในชนบท ทรงเป็นผู้นำในการนำผ้าพื้นเมืองของไทยมาใช้สอยในชีวิตปัจจุบัน อีกทั้งยังทรงเผยแพร่ไปทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ลวดลายซึ่งผู้ทอผ้าได้รับสืบทอดกันมาแต่สมัยโบราณ ก็ได้ทรงเก็บตัวอย่างไว้เพื่ออนุรักษ์และเพื่อศึกษาให้สืบทอดต่อไป และได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้นำออกแสดงให้ประชาชนชมเป็นครั้งคราวในโอกาสที่สำคัญ (สารวัตร สุวรรณสถิตย์, 2535)

ในด้านการยกย่องเชิดชูเกียรติช่างทอผ้าพื้นเมือง สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้เล็งเห็นคุณค่าของศิลปินผู้ทอผ้าพื้นเมือง จึงได้ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติช่างทอผ้าฝีมือเอก 2 คน ให้เป็นศิลปิน

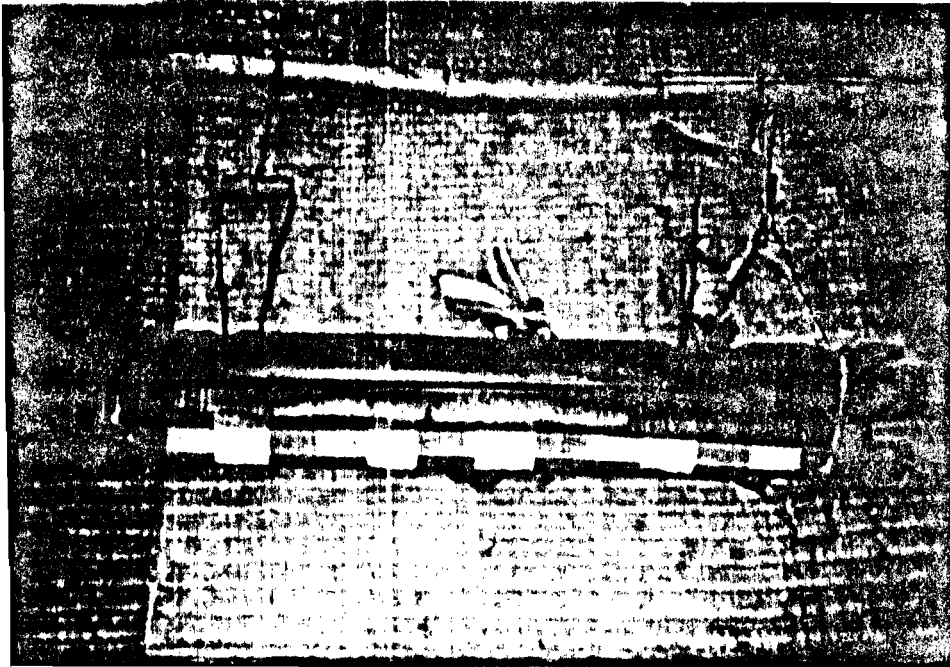
แห่งชาติคือ นางแสงดา บัณสิทธิ์ จังหวัดเชียงใหม่ กับนางพยอม สีนวัณน์ จังหวัดร้อยเอ็ด (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2529, 2530)

ผ้าพื้นเมืองของไทยในภาคต่างๆ กำลังได้รับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนา รวมทั้งได้รับการส่งเสริมให้นำมาใช้ในชีวิตประจำวันอย่าง กว้างขวางในปัจจุบัน ดังนั้นจึงเกิดมีการผลิตผ้าพื้นเมืองในลักษณะ อุตสาหกรรม โดยมีโรงงานเป็นผู้จัดเส้นไหมหรือเส้นด้ายที่ย้อมสี เสรีจ เรียบร้อยแล้วมาให้ทอเพื่อเป็นการควบคุมคุณภาพ บางแห่งจะมีคนกลาง รับซื้อผ้าจากช่างทออิสระ โดยช่างทอจะเป็นผู้ดำเนินการปั่นด้าย ย้อมสี และทอตลอดตามความคิดของตัวเอง แต่คนกลางจะเป็นผู้กำหนดราคา ตามคุณภาพและความสวยงามของลวดลายผ้าตามที่ตลาดต้องการ ในบาง จังหวัดจะมีกลุ่มแม่บ้านที่รวมตัวกันทอผ้าเป็นอาชีพเสริม และนำออก จำหน่ายในลักษณะสหกรณ์ อย่างไรก็ตามในสภาพที่กล่าวมาแล้วนี้เป็น การทอเพื่อจำหน่ายเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงมีการปรับปรุงพัฒนาสีสรรให้เข้า กับรสนิยมของตลาด แทนการยึดมั่นตามลวดลายสีสรรของประเพณีดั้งเดิม อย่างเคร่งครัด (ลาวัตรี สุวรรณสถิตย์, 2535)

## อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า

อุปกรณ์ที่สำคัญยิ่งของเครื่องทอผ้ามี 3 อย่างคือ

1. ฟันหวี (reed) ภาษาไทยแท้เรียกว่า ฟิม ใช้โลหะทำเป็นซี่เล็กๆ ให้อยู่ห่างกันตามความต้องการ หรือทำด้วยไม้ไผ่ผูกด้วยเชือกแล้วกระหนาบด้วยกรอบไม้จริงแต่ละช่องจะใช้เส้นด้ายยืนสอดเข้าไปหนึ่งเส้นเป็นการจัดเส้นด้ายยืนให้อยู่ห่างกัน ตามความละเอียดของเนื้อผ้า (ดูภาพที่ 1)



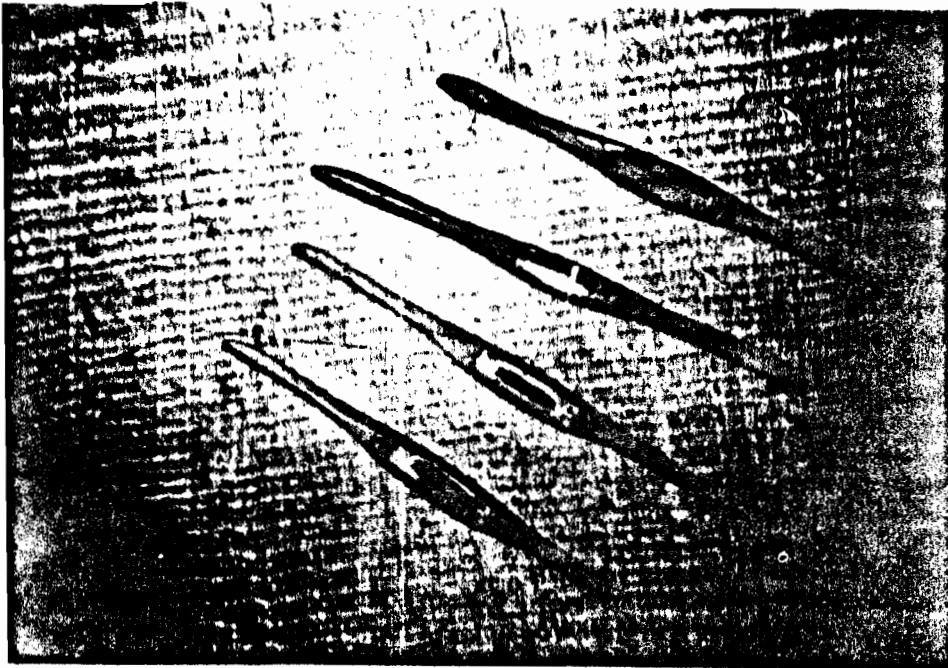
ภาพที่ 1 ลักษณะฟันหวี

2. ตะกอ (Horness) ใช้แบ่งเส้นด้ายยื่นออกเป็นหมู่ๆ สำหรับเปิดเป็นช่องให้เส้นด้ายพุ่งสอดเข้าไปขัดกับเส้นด้ายยืน ตะกอที่ใช้ทอผ้าตามหมู่บ้านชนบททำด้วยเชือกการทอแต่ละครั้งจะต้องทำตะกอใหม่ มีไม้ผูกตะกอ 2 อัน เป็นที่ยึดเชือกตะกอที่พันโยงกันเหมือนเลข 8 ส่วนเครื่องจักรทอผ้าจะใช้ตะกอทำด้วยลวดหรือแผ่นโลหะบางๆ มีรูเล็กๆ ตรงกลางสำหรับสอดเส้นด้ายยืน (ดูภาพที่ 2)



ภาพที่ 2 ลักษณะตะกอ

3. กระสวย ใช้สำหรับกรอผ้าพุ่งแล้วใส่ลงในกรอบกระสวย  
พุ่งให้ผ้าพุ่งเข้าไปขัดกับด้ายยืน (ดูภาพที่ 3)



ภาพที่ 3 ลักษณะกระสวย

ส่วนประกอบของเครื่องทอธรรมดาจะใช้ทอได้เฉพาะผ้าลายทอ  
เบื้องต้น คือ

ทอลายขัด (plain weave)

ทอลายสอง (twill weave)

ทอต่วน (satin weave)

### การเตรียมเส้นด้าย

เส้นด้ายที่นำมาทอผ้ามีหลายชนิด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การออกแบบ ลวดลายทอ เพราะลวดลายต่างๆ บนผืนผ้าบางครั้งมีความหมายพิเศษ ต่อผู้ที่ผลิตผ้า นอกจากนี้ประโยชน์การใช้สอยมีความแตกต่างกัน ในชีวิต ประจำวัน บางครั้งผ้าผืนเดียวอาจจะใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ผ้าขาวม้า ใช้พาดไหล่ ใช้คาดเอว ใช้โปกศีรษะหรือใช้ห่ม ในการ เตรียมเส้นด้ายเพื่อใช้ในการทอต่างๆ ไปสิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึง คือ ประโยชน์การใช้สอย ความกว้างของหน้าผ้า ขนาดเบอร์ของฟันหวี จำนวนหลอดด้ายที่จะตั้ง

### ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติการทอ

1. กรอด้าย นำเส้นด้ายที่ได้ผ่านกรรมวิธีต่างๆ เรียบร้อย แล้วมากรอใส่หลอดด้ายที่ใช้เฉพาะงาน เช่น แกนด้ายยืนและแกนด้านพุ่ง ระหว่างการกรอด้ายต้องตรวจดูว่าเส้นด้านลมหี่าเสมอกันดีไม่มีรอยชำรุด ที่อาจทำให้เส้นด้ายขาดได้ หรือถ้ามีปมปมที่ทำให้เกิดอุปสรรคในการทอ ต้องเอาออกและต่อเส้นด้ายให้เรียบร้อยอยู่ในสภาพที่ใช้การได้

2. สวางด้ายยืน ก่อนที่จะทำการสวางด้ายยืนต้องกำหนดขนาด ความกว้างของหน้าผ้าให้ชัดเจนและแน่นอนเพื่อจะได้คำนวณเส้นด้ายยืน ถูกต้อง เมื่อได้จำนวนแล้วแบ่งเส้นด้ายยืนออกเป็น ส่วนก่อน แล้วนำ มารวมกันภายหลัง ขนาดหน้ากว้างของผ้าทอแล้วแต่ความต้องการ การ ทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านส่วนใหญ่จะนิยมทอผ้าหน้าขนาด 36 นิ้ว แต่ถ้าทอด้วย กี่กระตุกจะทอผ้าได้ขนาดหน้ากว้างและทอได้รวดเร็ว

3. **สอดฟันหวี** หรือเรียกว่าการสับเส้นด้ายยืน แบ่งเส้นด้ายยืนออกเป็นหมู่ผูกเป็นปมไว้เพื่อไม่ให้เส้นด้ายพันกัน ความถี่ห่างของฟันหวีที่นำมาใช้ต้องเลือกให้ได้ขนาดพอดีกับขนาดของเส้นด้าย นำเส้นด้ายยืนสอดเข้าไปตามช่องฟันหวีทั้งนี้เพื่อบังคับให้เส้นด้ายยืนอยู่ห่างกันตามระยะที่ต้องการ

4. **การเก็บตะกอ** หรือเรียกว่า สับตะกอคือการนำเส้นด้ายเก็บเข้าไปในห่วงของตะกอโดยการแบ่งเส้นด้ายยืนออกเป็นหมู่ จะแบ่งออกเป็นกี่หมู่ก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลวดลายที่ต้องการทอเก็บจนหมดเส้นด้าย

5. **นำด้ายขึ้นมัดผูกกับก๊อทผ้า** จัดเส้นด้ายเรียงกันให้เรียบร้อยแล้วมัดไม้เหยียบสำหรับตะกอนพร้อมที่จะทำการทอต่อไป

### ลวดลายที่ใช้ในการทอ

ลวดลายที่เกิดจากการทอมีหลายวิธี เรียกชื่อแตกต่างกันไปตามลักษณะของลายและเทคนิคการทอ ลวดลายที่สำคัญ มีดังนี้

**ผ้าทอลายมัด** ส่วนใหญ่จะเป็นผ้าทอพื้นเมืองซึ่งทอด้วยลายขัดธรรมดาตกแต่งเส้นด้ายด้วยการย้อมสี เส้นด้ายทำด้วยฝ้ายล้วนเมื่อทอเป็นผ้าผืนแล้วนิยมเรียกผ้าทอพื้นเมือง ผ้าทอลายขัตินับเป็นผ้าพื้นเมืองดั้งเดิมที่คนไทยรู้จักและคุ้นเคยกันมานานแล้ว ด้วยคุณสมบัตินี้ของความเป็นผ้าที่สมบูรณ์ด้วยประการต่างๆ แต่ครั้งต่อมาเมื่อได้มีการนำเอาวัสดุอย่างอื่นเช่น เส้นใยสังเคราะห์มาทอเป็นเสื้อผ้าด้วยราคาที่ถูกลงกว่าและสะดวกกว่า ทำให้มีผู้นิยมที่ใช้ผ้าฝ้ายลดน้อยลงไปเรื่อยๆ อย่างน่าเป็นห่วง ลักวันหนึ่งคนไทยจะไม่มีเสื้อผ้าที่ทอจากฝ้ายพื้นเมืองใช้กันเลยก็ได้

แต่เป็นที่น่ายินดีว่า ขณะนี้ทางภาคเหนือของไทยโดยเฉพาะที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีผู้เห็นคุณค่าของผ้าฝ้ายและพยายามที่จะอนุรักษ์การทอผ้า โดยใช้ฝ้ายพื้นเมืองเอาไว้อย่างเหนียวแน่น ท่ามกลางมรสุมต่างๆ ด้วยความยากลำบาก จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ได้เป็นที่รู้จักและยอมรับในคุณภาพของผ้าฝ้ายดังกล่าวอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นเหตุให้รัฐบาลไทยโดยกรมกองต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เริ่มให้ความสนใจที่จะส่งเสริมสนับสนุนกันอย่างจริงจังขึ้นมา

**ผ้ามัดหมี่** เป็นศิลปะการทอผ้าชนิดหนึ่งโดยการมัดข้อมเส้นด้ายหรือไหม ให้เกิดสีและลวดลายแล้วจึงนำไปทอเป็นผืนผ้า การมัดหมี่หรือมัดข้อมจะยากง่ายต่างกันขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของลวดลายและสีต่างๆ ที่ต้องการ

การทอผ้ามัดหมี่ทั่วไปมักนิยมใช้ไหมซึ่งเป็นวัสดุที่ดีมีคุณภาพและคุณค่าสูง ถ้าเป็นมัดหมี่ที่ใช้ฝ้ายก็มักเป็นลวดลายและสีแบบง่ายๆ เป็นสีขาวกับสีครามอย่างหยาบๆ เท่านั้น

ในบรรดาชาวอีสานที่ทอผ้ามัดหมี่จะแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มคนไทยเชื้อสายลาว ชาวภูไทและชาวไทยเชื้อสายเขมร โดยกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวจะนิยมทอมากที่สุด ส่วนกลุ่มคนไทยเชื้อสายเขมรจะมีการทอผ้าไทยแบบอื่นๆ เช่น ผ้าหางกระรอก ผ้าปุม ผ้าปรม และผ้าโฮล ซึ่งมีทอกันมากในเขตจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ

ผ้ามัดหมี่ นอกจากจะทอกันมากในเขตภาคอีสานแล้ว ยังมีบางจังหวัดในภาคเหนือและภาคกลางที่นิยมทอกัน ได้แก่ จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดชัยนาท จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีลักษณะการทอคล้ายกัน บางผืนใช้การทอสลัหลายเทคนิคด้วยกัน เช่น ทอมัดหมี่คั่นด้วยลายขิด ต่อเชิง

ด้วยลายจก ซึ่งเป็นศิลปะที่วิจิตรงดงาม หรือแม้แต่ทางภาคใต้ที่ ตำบล  
 พุ่มเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก็มีการทอผ้ายกผสมมัดหมี่  
 ด้วยเช่นกัน ได้แก่ การทอผ้ายก 3 กษัตริย์ ซึ่งในผ้าหนึ่งผืนจะมีองค์  
 ประกอบถึง 3 อย่าง ได้แก่ ส่วนที่เป็นฝ้ายมัดหมี่ เป็นผ้าไหมมัดหมี่  
 และมียกดอกด้วยไหม

**ผ้าทอน้ำไหล** เป็นผ้าทอพื้นบ้านในกลุ่มลานนาตะวันออก เป็น  
 ผ้าทอที่มีมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเหมือนสายน้ำไหลอยู่บนลายผ้า ลานนิชฐาน  
 กันว่าอาจจะได้รับแบบอย่างมาจากลายผ้าของชาวลื้อ ลักษณะการทอ  
 ขึ้นจะทอคั่นเป็นริ้วๆ ตามแบบชาวลื้อที่นิยมใช้ไหมเงินและไหมคำส่วน  
 ลายน้ำไหลจะคั่นด้วยลายมุก ซึ่งได้พัฒนารูปแบบออกไปเรื่อยๆ ผ้าทอ  
 ลายน้ำไหลปัจจุบันมีการทอผ้าด้วยฝ้ายและใยสังเคราะห์บางส่วน  
 การทอบางครั้งอาจจะทอทั้งผืนหรือทอเฉพาะเชิง มีชื่อเรียกลายนี้อาจจะไปตาม  
 ลักษณะที่ทอ เช่น ลายจรวด ลายกาบ ลายเครือ ลายขอ ลายชาม  
 ลายกาน เป็นต้น

ผ้าทอลายน้ำไหลปัจจุบันมีทอกันมากที่ จังหวัดน่าน เชียงราย  
 นະเยา และเชียงใหม่ โดยเฉพาะในอำเภอที่มีชาวไทยลื้อ อาศัยอยู่กัน  
 เป็นจำนวนมาก

**ผ้าขิด** เป็นชื่อที่ใช้เรียกผ้าที่เป็นลวดลายชนิดหนึ่งที่ทอโดยวิธี  
 ใช้ไม้เขี่ยหรือสะกิดซ่อนเส้นด้ายขึ้นขึ้น แล้วสอดเส้นด้ายพุ่งไปตามแนว  
 เส้นยืนที่ถูกัดซ่อนขึ้น จึงหวะของการสอดเส้นพุ่งซึ่งถี่ห่างไม่เท่ากันทำให้  
 เกิดลวดลายรูปแบบต่างๆ ลักษณะเฉพาะของผ้าทอลายขิด สังเกตดูได้  
 จากลายซ้ำของเส้นพุ่งที่ขึ้นเป็นแนวสีเดียวกันตลอด อาจจะเหมือนกันทั้ง  
 ผืนหรือไม่เหมือนกันทั้งผืนก็ได้ แต่ต้องมีลายซ้ำที่มีจุดจบแต่ละช่องของลาย  
 อย่างเห็นได้ชัด

ผ้าซิด ที่นิยมทอโดยทั่วไปจะมีอยู่ 3 ชนิดตามลักษณะประโยชน์ใช้สอยคือ

**ซิดตีนสั้น** เป็นผ้าที่ทอขึ้นเพื่อใช้ต่อชายล่างของผ้าชิ้น (ผ้านุ่ง) **ซิดหัวสั้น** เป็นผ้าที่ทอขึ้นเพื่อใช้ต่อชายบนของตัวสั้น **ซิดหมอน** เป็นผ้าที่ทอขึ้นเพื่อใช้ทำหมอนโดยเฉพาะเท่านั้น

ในปัจจุบันได้มีการนำผ้าซิดมาใช้ประโยชน์ต่างๆ เช่น ใช้ทำผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน ผ้ามัดเสื่อ ผ้ามคลุมไหล่ ซึ่งมีทอกันทั่วไปในภาคอีสาน เช่น จังหวัดอุดรธานี มหาสารคาม สกลนคร ยโสธรฯ ภาคเหนือ เช่น จังหวัดน่าน อุดรดิตถ์ และภาคกลาง เช่น จังหวัดอุทัยธานี ลพบุรี ชัยนาท นิจิตร ในบางแห่งมีการทอซิดผสมจกเพื่อให้เกิดลวดลายและสีสันที่สวยงามกว่าซิดธรรมดา

**ผ้ายก** เป็นผ้าทอพื้นบ้านของประเทศไทยอีกประเภทหนึ่งที่มีมาแต่โบราณกาลเช่นกัน มีความเป็นเอกลักษณ์พิเศษที่สวยงาม หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่งการทอผ้ายกคือ การเพิ่มลวดลายในเนื้อผ้าให้พิเศษขึ้น มีเทคนิคการทอคล้ายกับผ้าซิดมาก ต่างกันที่ผ้ายกบางครั้งจะทอลายพิเศษมีชายมีเชิงที่แปลกออกไป การทอจึงต้องใช้เทคนิคการคัดเก็บลายด้วยไม้เรียว ปลายแหลม ตามลวดลายที่กำหนดจนครบลายคัดยกเส้นขึ้นขึ้นเป็นจังหวัดลวดลายเฉพาะ แล้วสอดเส้นพุ่งไปเป็นแนวทอ กระทบตามลายที่คัดไว้ ทอจนเต็มลายส่วนตัวผืนผ้าต้องใช้เทคนิคการเก็บตะกอลอย (เขาลอย) เพื่อให้ผู้ทอจะได้สะดวกไม่ต้องคัดเก็บลาย แล้วถอดออก เมื่อจะทอต้องเก็บใหม่ทุกครั้ง การเก็บตะกอลอย ทำให้การทอรวดเร็วขึ้น การทอผ้ายกนั้นใช้เวลานานมาก มีความสลับซับซ้อน ถ้ามีลวดลายตกแต่งพิเศษมากๆ ต้องใช้ความละเอียดประณีตในการทอ บางครั้งผ้าที่มี

ความยาว 3 หลา ตัดใช้เวลาถึง 3 เดือน จึงจะได้ ดังนั้นผ้ายกจึงเป็นผ้าที่ทอใช้ในโอกาสพิเศษ

ลักษณะเฉพาะของผ้ายก ก็คือ จะทอด้วยไหมทั้งผืนหรือยกดั้นเงิน จะเรียกว่าผ้ายกเงินหรือถ้าทอยกดั้นทองจะเรียกว่าผ้ายกทอง ผ้ายกที่ทอมีเชิงก็จะเรียกผ้ายกเชิง เงินหรือทอตามลักษณะของวัสดุที่ใช้ ลวดลายก็จะบ่งบอกเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ผ้ายกมีการทอมากที่สุดทางภาคเหนือของประเทศไทย ที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน

ผ้าขาวม้า เป็นผ้าทอลายขัด ขนาดมาตรฐานของผ้าขาวม้าคือ กว้าง 75 เซนติเมตร ยาว 190 เซนติเมตร ใช้ได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย สมัยก่อนย้อมด้วยสีแดงทั้งผืน แต่ปัจจุบันมักทอเป็นผ้าตา ด้ายที่ใช้ทอเป็นด้าย 2 สี เช่น สีเขียวกับสีขาว สีเขียวกับสีดำ สีแดงกับสีขาว สีแดงกับสีดำ สีขาวกับสีดำ

คนไทยใช้ผ้าขาวม้ามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ใช้เป็นผ้าคาดเอวมีขนาดเล็กกว่าผ้าขาวม้า ต่อมาได้เห็นแบบอย่างที่ใช้กันผืนใหญ่เพราะใช้ประโยชน์ได้มาก จึงผลิตเป็นผืนใหญ่ประโยชน์ของผ้าขาวม้ามียุคหลายอย่าง เช่น คาดเอว ใช้เป็นผ้าห่มเวลาหนาว ใช้โปกศีรษะเพื่อกันแดด เวลาอาบน้ำใช้เป็นผ้าผลัด ใช้นั่งเป็นกางเกงอาบน้ำใช้ปูนอน ใช้ทำเปลสำหรับนอน ใช้ห่มพาดไหล่ซ้ายเข้าหาผู้ใหญ่เพราะถือกันว่าลูกสาว ใช้พาดไหล่ 2 ข้างเวลาไปจับสลาก ใช้รองมือเวลากราบพระ ใช้เป็นผ้าคาดอก ผู้หญิงปล่อยชายไว้ด้านหน้าเวลากราบ ใช้ชายผ้าวางลงบนพื้น ก้มลงกราบบนชายผ้า ใช้เป็นเชือกผูกของหนัก ใช้พันรอบตัวปิดบังอก ยกชายผ้าขึ้นพาดบนบ่าขวา

ผ้าขาวม้าที่รู้จักกันแพร่หลายและมีชื่อเสียงคือ ผ้าขาวม้าที่ผลิต ตำบลบ้านไร่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เรียกว่า "ผ้าขาวม้าบ้านไร่"

มุก เป็นเทคนิคการทอวิธีหนึ่งปัจจุบันใช้ทอกันน้อยมาก กลุ่มชนที่ยังคงใช้เทคนิคการทอนี้ ได้แก่ ไทแดง และไทยวน ที่อาศัยอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยรวมทั้งกลุ่มชนที่อพยพมาอยู่แถวเมืองเวียงจันทน์และภาคเหนือประเทศไทยด้วย

วิธีทอ ใช้เทคนิคการเพิ่มเส้นด้ายยืนเข้าไปในผืนผ้า โดยการเตรียมเส้นด้ายยืนพิเศษไว้ตอนบนของกึ่งทอผ้าเหนือเส้นด้ายยืนธรรมดาที่ขึงไว้ ลวดลายบนผืนผ้าที่เกิดขึ้นอยู่กับการใช้เขาที่ขึงเส้นด้ายยืนพิเศษ ลวดลายที่เกิดจากเทคนิคการทอนี้คล้ายกันมากกับลวดลายที่เกิดจากเทคนิคการ ขีด และเทคนิคการ จก

นอกจากผ้าทอที่กล่าวมาแล้วยังมีผ้าทอที่เรียกชื่อตามตำบลของผ้าที่ทอและวิธีการทออื่นๆ อีกเช่นผ้าทอพุ่มเรียงทอที่ตำบลพุ่มเรียง ผ้าทอเกาะยอทอที่ตำบลเกาะยอ ผ้าทอจกเป็นผ้าทอของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวที่ทำสืบทอดกันมาช้านานมีวิธีการทอโดยการสอดเส้นด้ายให้เกิดลวดลายในขณะที่ทำการทอ

## บทที่ 3

### กระบวนการทอผ้าของอำเภอนครไทย

การทอผ้าของอำเภอนครไทย มีทั้งการทอด้วยกี่พื้นบ้านซึ่งเป็นการทอแบบดั้งเดิมโดยอาศัยการฝึกหัดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ และการทอด้วยกี่กระตุกซึ่งทางหน่วยราชการโดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นผู้นำไปฝึกสอนให้รวมทั้งให้ความสนับสนุนช่วยเหลือในด้านวัสดุอุปกรณ์ตลอดจนเงินทุนหมุนเวียน ในระยะแรกเริ่มด้วย เนื่องจากการทอผ้าด้วยกี่กระตุกมีความสะดวกรวดเร็วในการทอ และเครื่องมือที่ใช้ก็ไม่ค่อยยุ่งยาก นอกจากนั้นผ้าที่ทอได้ก็มีความประณีตสวยงาม เช่นกัน เครื่องมือและกระบวนการที่ใช้ในการทอผ้าทั้งสองแบบ มีลักษณะคล้ายคลึงกันแต่อาจแตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อย สามารถกล่าวถึงรายละเอียดของกระบวนการทอแต่ละอย่างได้ดังนี้

#### การทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน

เครื่องทอผ้าพื้นบ้าน มีส่วนประกอบต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. เส้าไม้ 4 เส้า
2. ไม้พาด 4 อัน
3. แกนหมุนผ้า
4. ไม้พาดสำหรับนั่ง
5. ฟันหวี
6. ตะกอล
7. ไม้หาบตะกอล
8. เข็มเหยียบ

9. ไม้ใบด้ายยืน
10. ไม้ขึ้นด้ายยืน

### เครื่องมือที่ใช้ในการทอ ได้แก่

1. เครื่องหีบฝ้าย (อ้าวฝ้าย)
2. กงตัดฝ้าย
3. ไม้ตีฝ้าย
4. หลาปั่นด้าย (ไน)
5. ไม้เป็ยด้าย
6. หลักค้ำด้ายยืน
7. ราวแขวนหลอดด้ายพุ่ง
8. กระจสอยด้ายพุ่ง
9. หลอดด้ายพุ่ง
10. ไม้แป้นเกล็ด (ไม้ดาบ)
11. กงฝ้าย
12. กวัก

### ขั้นตอนการเตรียมเส้นด้ายและการทอ

การเตรียมเส้นด้ายเพื่อใช้ในการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน และ  
ก็กระตุก มีวิธีการเตรียมและขั้นตอนการทำดังนี้

**การหีบฝ้าย** นำฝ้ายที่แก่เต็มที่มาตากแดดประมาณ 1-2 ชั่วโมง  
เพื่อให้ดอกฝ้ายคายความชื้น เก็บสิ่งสกปรกที่ติดอยู่กับดอกฝ้ายออกให้หมด  
นำเข้าเครื่องหีบฝ้ายเพื่อให้เมล็ดออกจากปุยฝ้าย เครื่องมือหีบฝ้ายทำด้วย  
ไม้เนื้อแข็งเป็นไม้กลม 2 อันมีแกนหมุนเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้ว

ยาว 8 นิ้ว วางซ้อนกัน ด้านขวามือมีที่จับเพื่อช่วยหมุน ด้านล่างมีโครงสำหรับยึดส่วนประกอบทั้งหมด เวลาหีบฝ้ายผู้หีบจะนั่งด้านใน ส่วนฝ้ายที่หีบแล้วจะออกมาทางด้านหน้าของเครื่อง ส่วนเมล็ดฝ้ายจะออกด้านหลัง

**การติดฝ้าย** เมื่อได้ฝ้ายที่หีบแล้ว จะนำไปติดเพื่อให้ฝ้ายพองฟู อุปกรณ์ที่ใช้ในการติดฝ้ายทำด้วยไม้ไผ่ ลักษณะคล้ายคันธนูโดยเหลาไม้ไผ่ให้สามารถโค้งได้ ใช้เชือกที่มีความเหนียวมัดจากปลายด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่งให้มีความโค้ง ไม้ที่ใช้สำหรับติด ทำด้วยไม้ไผ่เหลาแบนปลายแหลมมน ยาวประมาณ 3 นิ้ว กว้างประมาณ 0.5 นิ้ว เวลาติดจะใช้ไม้ติดที่เชือก พร้อมทั้งขยับกึ่งติดฝ้ายขึ้นลง การติดแต่ละครั้งจะใช้ฝ้ายประมาณ 100-200 กรัม ติดจนฝ้ายแตกออกจากกันขึ้นฟู ฝ้ายที่ติดเสร็จแต่ละครั้งเรียกว่า 1 กง

**การทำล่อฝ้าย** นำฝ้ายที่ติดขึ้นฟูมาทำล่อ โดยการแบ่งฝ้ายออกมาทีละน้อย ใช้ไม้ไผ่กลึงม้วนกับฝ้ายให้มีลักษณะกลมยาวเหมือนเทียน แล้วดึงไม้ไผ่ออกฝ้ายที่ได้เรียกว่า "ล่อ" จะนำไปปั่นเป็นเส้นด้ายต่อไป

ไม้ไผ่ที่นำมาทำล่อ เหลาให้กลมมีขนาดเท่ากับแท่งดินสอดำ ความยาวประมาณ 10 นิ้ว

**การปั่นฝ้าย** นำฝ้ายที่ทำไว้เป็นล่อมาปั่นให้เป็นเส้นด้ายเครื่องปั่นฝ้ายเรียกว่า "หลา" มีลักษณะเป็นกงล่อมีฐานไม้จริงตั้งฉาก รองรับตรงกลางวงล่อมีด้ามสำหรับใช้มือหมุนอยู่ขวามือ อีกด้านหนึ่งมีแป้นสำหรับเก็บด้ายที่ปั่นแล้ว ลักษณะเป็นเหล็กปลายแหลม มีสายพานโยงจากสายกงล่อมายังแป้นเหล็กเก็บด้าย

วิธีการปั่นด้าย ผู้ปั่นด้ายจะนั่งโดยใช้ปลายนิ้วเท้าช่วยพยุงหลอดปั่นเพื่อไม่ให้เคลื่อนไปมา มือขวาหมุนกงล้อ มือซ้ายคอยส่งฝ้าย หลาปั่นฝ้ายจะทำหน้าที่ปั่นฝ้ายที่มือซ้ายส่งเข้าไปเป็นเส้นด้ายบิดพันกันเป็นเกลียว ผู้ปั่นจะขยับมือเพื่อส่งด้ายให้เข้าไปเก็บไว้ที่แป้นเก็บด้าย

**การเปียฝ้าย** นำด้ายที่ปั่นไว้แล้วพันให้เป็นเปียเพื่อไม่ให้ด้ายพันกันยุ่ง เทคนิคการเปียฝ้าย ยกหัวหลอดให้สูงขึ้นเล็กน้อย ใช้เท้ากดทับเส้นด้ายไว้ห่างจากเหล็กในประมาณ 15 เซนติเมตร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคล่องตัว ขณะที่กำลังเปียมือข้างหนึ่งจับเส้นด้ายอีกข้างหนึ่งจับเปียแล้วหมุนไขว้ไปมา ถ้าไขว้ไม่ถูกจะถอดด้ายออกจากเปียยากหรือบางครั้งถอดไม่ออก ด้ายที่ถอดออกจากเปีย 1 ครั้งเรียกว่า 1 กำ แล้วนำด้ายไปข้อมสีหรือลงแป้ง เพื่อนำไปสาวเป็นเส้นด้ายยืนและกรอเข้าหลอดด้ายใช้สำหรับเป็นด้ายพุ่งต่อไป

**การข้อมสี** การข้อมสีเส้นด้าย จะข้อมด้วยสีธรรมชาติหรือสีสังเคราะห์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาวะสิ่งแวดล้อม สมัยโบราณจะข้อมด้วยสีที่ได้จากธรรมชาติเช่น ครั่ง แก่นขนุน เปลือกสน ผลมะเกลือ เพราะหาได้ง่าย สีธรรมชาติเมื่อข้อมแล้วจะได้สีสวยงามเย็นตา เหมาะกับการข้อมฝ้ายและไหม ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่บ้านน้ำพริก ตำบลยางโกกลน อำเภอนครไทย ข้อมสีเส้นด้ายจากสีธรรมชาติที่ได้จากใบไม้และดอกไม้เช่นใบหูกวาง ใบขี้เหล็กและดอกทองกวาว ซึ่งสามารถหาได้ตามฤดูกาลในท้องถิ่น

ส่วนสีสังเคราะห์ที่นิยมใช้ข้อมกันมากได้แก่ สีรีแอคทีฟ (reactive) สีวัต (vat) สีสังเคราะห์จะมีราคาแพงแต่เมื่อข้อมแล้วจะได้สี สดใสสวยงาม

**การลงแป้งเส้นด้าย** นำเส้นด้ายแช่น้ำให้เปียกแล้วนำมาลงแป้งข้าวเจ้า หรือลงน้ำข้าว ขยี้ให้แป้งเข้าไปในเส้นด้ายจนทั่ว ชีบเอาน้ำแป้งออกพอหมด นำขึ้นตากแดดโดยการใส่ในราว กระทบกให้เส้นด้ายเรียงเส้นกันตากจนแห้ง

การลงแป้งจะทำให้เส้นด้ายเหนียวและไม่เป็นขม

**การสาวเส้นด้ายยีน** (การคั้น) การคั้นหรือการสาวเส้นด้ายยีนจะต้องคำนึงถึงหน้ากว้างของผ้าและความยาวของผ้าที่จะทอ จะต้องคำนวณเส้นด้ายและขนาดของฟันหวี เมื่อได้จำนวนที่ต้องการแล้ว จึงสาวด้ายยีน นำเส้นด้ายที่ได้พันไว้กับกวางขึ้นพันกับหลักคั้นด้าย จนพอกับความต้องการ

**การสืบเส้นด้ายยีน** แบ่งเส้นด้ายยีนออกเป็นหม้อผูกเป็นแปมไว้ นำเส้นด้ายยีนแต่ละเส้นสอดเข้าไปในช่องระหว่างฟันหวีเพื่อบังคับให้เส้นด้ายยีนอยู่ห่างกันตามระยะที่ต้องการ ฟันหวีที่นำมาใช้ต้องเลือกให้ได้ขนาดพอดีกับขนาดของเส้นด้ายและความถี่ห่าง ของผ้าที่จะทอ เมื่อสืบเส้นด้ายผ่านฟันหวีแล้วนำด้ายยีนร้อยเข้าไปในห่วงของตะกอลจนหมดแล้วนำไปมัดผูกกับก่ทอผ้าจัดเส้นด้ายให้เรียบไม่พันกัน

**การนำด้ายขึ้นผูกกับก่** นำเส้นด้ายยีนที่สอดเข้าฟันหวีและสืบตะกอลแล้วไปมัดผูกกับก่ทอผ้า จัดเส้นด้ายให้เรียบเป็นระเบียบไม่พันกัน แขนงตะกอลให้อยู่ในตำแหน่ง ดึงเส้นด้ายยีนให้ตึงอ้อมผูกไว้ด้านบนของก่ทอผ้าส่วนด้านล่างผูกไม้เหยียบไว้ 2 อัน สำหรับใช้เท้าเหยียบสับตะกอลขณะทำการทอ

## ลำดับขั้นตอนการทอ

การลวดเส้นด้ายพุ่งแต่ละเส้นจะต้องปฏิบัติอย่างน้อย 3 ขั้นตอนดังนี้

1. ลับตะกอให้ด้ายขึ้นแยกออกจากกันโดยใช้เท้าเหยียบไม้เหยียบ เส้นด้ายจะแยกออกเป็น 2 หมู่เปิดเป็นช่องว่างสำหรับให้กระสวยด้ายพุ่งผ่าน
2. พุ่งกระสวยด้ายพุ่งสอดผ่านช่องว่าง
3. ปล่อยตะกอให้ด้ายขึ้นรวมเป็นหมู่เดียวกัน กระทบทพุ่งหรือให้ด้ายเข้ามาชิดกันเป็นเส้นตรง เพื่อให้ได้เนื้อผ้าที่เรียบและลม่่าเสมอกัน ลับตะกออีกครั้งลวดด้ายพุ่งเส้นที่สอง ลับตะกอและกระทบทพุ่งหรือการกระทบทพุ่งหรือควรทำสองครั้งแรงกระทบทต้องลม่่าเสมอกัน จึงจะได้เนื้อผ้าเรียบเสมอกันตลอดทั้งผืน

## การทอผ้าด้วยกี่กระตุก

การทอผ้าด้วยกี่กระตุก มีขั้นตอนการเตรียมเส้นด้ายเหมือนกับการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน ผู้ที่ทอผ้าด้วยกี่กระตุกจนมีความชำนาญ ส่วนใหญ่จะซื้อเส้นด้ายสำเร็จแล้วที่มีจำหน่ายในท้องตลาดมาเตรียมการทอได้ทันที ขั้นตอนที่จะต้องทำทุกครั้งเมื่อทำการทอคือ การร้อยพุ่งหรือการห้วเส้นด้าย เพราะการทอแต่ละครั้งเมื่อทอเสร็จแล้วจะตัดด้ายออกจากเครื่องทอในครั้งเดียว นอกจากจะทอเหมือนกันกับของเดิมหรือลวดลายเดียวกันก็จะสืบเส้นด้ายขึ้นต่อจากพุ่งหรือ พร้อมทั้งจะนำไปทอได้ทันที

**การร้อยฟันหวี** มีวิธีทำแบบง่าย ๆ เหมือนกันทุกบ้านที่ทำการทอผ้าโดยนำเส้นด้ายที่คันไว้เรียบร้อยแล้ว ส่วนใหญ่จะไล่ตะกร้าหรือห่อผ้าไว้ ดึงส่วนที่เป็นปลายเส้นด้ายออกมาจากห่อ แล้วมัดเป็นปมไว้เพื่อป้องกันไม่ให้เส้นด้ายพันกัน ใช้ไม้ไผ่ทำลักษณะคล้ายกับเข็มถักโคเชอร์ (เข็มควัก) ดึงเส้นด้ายให้ผ่านฟันหวี แล้วนำมาผูกรวมกันไว้เพื่อกันไม่ให้เส้นด้ายหลุดกลับออกไป ร้อยจนหมดเส้นด้ายแล้วนำไปหวีเส้นด้ายต่อไป

**การหวีเส้นด้าย** นำเส้นด้ายที่ร้อยฟันหวีเสร็จแล้วไปเข้ากับก๊อปปี้ของเครื่องหวีด้าย ดึงฟันหวีมาทางม้าหวีด้าย โดยดึงไม้คันดเหล็กมคล้องกับใบพัดหวีด้ายและนำไม้คันดแบนไปสอดแทน เชือกที่ผูกจากหลักไม้คันด ตรวจสอบเส้นด้ายให้เรียงกันเป็นเส้นตรงอยู่ในช่องฟันหวีจึงลงมือหวีด้าย เมื่อหวีเสร็จในช่องแรกระหว่างม้าหวีเส้นด้ายไปถึงก๊อปปี้แล้วจะต้องม้วนเส้นด้ายเข้าไปในใบพัด เพื่อป้องกันไม่ให้เส้นด้ายที่อยู่ด้านบนตกลงไปถึงด้านล่างของใบพัดหวีด้าย การม้วนแต่ละครั้งจะต้องนำกระดาษหรือทางมะพร้าวรองรับไว้เป็นตอนๆ ให้เต็มแนวความกว้างของเส้นด้ายในใบพัด ถ้าความกว้างของด้ายไม่เต็มใบพัดใช้ตะปูยาวตอกกับริมด้ายแทนใบพัดเท่ากับความกว้างของหน้าผ้าในฟันหวีหรือจะเพื่อหัดตัวบ้างเล็กน้อย บางครั้งตะปูที่ตอกกันไว้หัวของตะปูจะขึ้นล้าเข้ามาเกี่ยวเส้นด้ายภายในใบพัดได้ จึงต้องงอหัวตะปูออกไปอยู่ด้านนอกทั้งสองข้างทุกตัว เพราะเวลาม้วนด้ายขณะหวีเส้นด้ายเข้าไปในใบพัดและเวลาคลายด้ายขณะทำการทอเส้นด้ายจะไม่เกี่ยวกับหัวตะปูและเมื่อหวีเส้นด้ายเสร็จแล้วจึงนำไปเก็บตะกอดต่อไป

**การเก็บตะกอก** การเก็บตะกอกต้องกลับม้วนด้ายขึ้นตอนปลายที่ติดกับพื้นหรือให้อยู่ในลักษณะด้านล่างกลับขึ้นมาอยู่ด้านบน โดยการดึงพื้นหรือให้เลยม้วนผ้าแล้วเอาม้วนผ้าทับบนเส้นด้ายยืนไว้ นำพื้นหรือพร้อมกับไม้รองหน้าผ้าซึ่งผูกปลายเส้นด้ายไว้พื้นกลับไปคล้องติดกับเชือกด้านหน้าที่เป็นไม้รองหน้า เส้นด้ายทั้งสองข้างและตั้งคัตแบบ ลงมือคัดเส้นด้าย (คัดเส้นด้ายเพื่อตรวจดูว่าเก็บตะกอกถูกหรือผิด)

เมื่อคัดเส้นด้ายเสร็จแล้วจึงเก็บตะกอกตามไม้เรียวที่ถูกเก็บเส้นด้ายตอนคัดไว้แทนต้นตะกอก และการเก็บตะกอกหลายๆ ดับ ควรเก็บตะกอกที่อยู่ห่างตัวก่อนแล้วจึงเลื่อนมาเก็บต้นตะกอกที่อยู่ใกล้ตัวตามลำดับจนหมดทุกดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการเก็บตะกอกดับด้านล่างก่อนด้านบน ถ้าจะเก็บด้านบนก่อนด้านล่างจะไม่สะดวกเวลาจะเก็บตะกอกด้านล่าง ทั้งทำให้ตะกอกตั้งหย่อนไม่เท่ากัน เพราะลักษณะการเก็บตะกอกก็กระตุกจะต้องคล้องเส้นด้ายยืนและพันกับไม้เรียวเรียงตามลำดับเส้นด้ายเรื่อยไปจนหมดดับ โดยใช้ไม้ก้ำมปูเป็นตัวถ่ายเส้นตะกอกให้มีระยะความกว้างข้างละ 5.5 นิ้ว สองข้างจะเป็น 11 นิ้ว การเก็บตะกอก (พื้นตะกอก) ทำจากด้านซ้ายไปด้านขวา

เมื่อเก็บตะกอกหมดดับแล้วใช้ไม้คัตเหลี่ยมสอดไปแทนไม้ก้ำมปูเพื่อผูกติดกับไม้เรียวเป็นเอ็นหรือโครงไม้ของดับตะกอกสำหรับนำไปคล้องกับห่วงเชือก เพื่อทำการผูกโยงได้สะดวกต่อไป ก่อนที่จะผูกคัตเหลี่ยมติดกับไม้เรียวเป็นโครงดับตะกอกนี้ ควรจะใช้เชือกผูกแขวนไม้คัตเหลี่ยมไว้ทั้งสองข้างก่อนแล้วนำเอาคัตเหลี่ยมสอดเข้าไปในช่องคัตเหลี่ยมอีกหนึ่งอันสำหรับกระตุกตะกอกให้ยึดตัวลมำเสมอกัน และให้ตะกอกกระจายเรียงตัวกันดีขึ้น เสร็จแล้วจึงมัดไม้เรียวติดกับไม้คัตเหลี่ยมด้านหัวท้ายและกลางอีก 2 แห่ง รวมเป็น 4 แห่ง ในตะกอกหนึ่งดับ เมื่อเก็บตะกอกครบทุกดับแล้วจึงกลับเส้นด้ายยืนไว้ในลักษณะเดิม (เส้นด้ายยืนพาดจาก

ไม้รองหน้าด้ายแล้วก็ตรงไปพาดกับไม้รองหน้าผ้า) โดยเอาไม้ม้วนผ้า ออกและนำเอาไม้รองหน้าผ้าไปวางในตำแหน่งที่จะใช้งาน ลักษณะตะกอลูกที่ถูกเก็บครั้งแรกก็จะตกลงไปอยู่ด้านล่างจะเป็นตะกอดับล่างทุกตัว แล้วจึงทำการเก็บตะกอดับบนจนหมดทุกตัว วิธีการเก็บก็เหมือนกับการเก็บแบบครั้งแรก โดยเก็บตะกอดับที่อยู่ห่างตัวก่อนเสมอไป

เมื่อเก็บตะกอลเสร็จแล้ว ลักษณะตำแหน่งคนัดแบนจะอยู่ระหว่างหน้าตะกอ 1 ตัว และหลังตะกออีก 1 ตัว นำคนัดกลมสอดเข้าแทนคนัดแบนตัวหน้า แล้วตั้งคนัดแบนตัวหลัง เลื่อนให้ติดกับตะกอเพื่อรับช่องคนัดออกไปให้พ้นตะกอตัวหน้า เอาไม้คนัดกลมสอดแทนช่องคนัดแบนอีกตัวหนึ่ง จะได้คนัดกลมอยู่หน้าตะกอทั้ง 2 ตัว แล้วตั้งคนัดแบนออก และเริ่มผูกโยงเท้าเหยียบโยงตะกอลูกกลิ้งสำหรับแขวนดับตะกอเพื่อทำการทอผ้าต่อไป

**การผูกโยงตะกอ** เพื่อให้ดับตะกอแขวนในระด้าที่เส้นด้ายยืนจะต้องได้แนวระหว่างไม้รองหน้าเส้นด้ายกับไม้รองหน้าผ้า และเวลาเหยียบเท้าตะกอที่ถูกผูกกับเท้าเหยียบจะลดระดับลงต่ำไปแนบกับรางกระสวย ส่วนตะกอที่ไม่ได้ผูกกับเท้าเหยียบจะต้องลอยขึ้นสูง เพื่อเปิดช่องเส้นด้ายยืนให้กระสวยมาเส้นด้ายพุ่งผ่านช่องเส้นด้ายยืนไป และจะเป็นตัวขัดให้เป็นเนื้อผ้าขึ้นมา

**การผูกโยงเท้าเหยียบ** การผูกโยงเท้าเหยียบ เพื่อต้องการให้ดับตะกอดิ่งเส้นด้ายยืนลงตามที่กำหนดไว้ในการออกแบบลายทอ

**วิธีผูกโยง** ใช้ห่วงผูกที่ดับตะกอและที่เท้าเหยียบโดยใช้เชือกโยงผูกระหว่างห่วงตะกอกับเท้าเหยียบ

**การทอ** การกำหนดเท้าเหยียบเพื่อทอผ้าขึ้นอยู่กับลวดลายทอ และการออกแบบลายทอ โดยมีหลักการกำหนดเท้าเหยียบจะต้องไม่ให้เท้าไขว้กัน ถ้าเป็นการทอผ้าลายขีดธรรมดาของกี่กระตุก จะต้องเหยียบเท้าข้างละ 1 ครั้ง คือถ้าเหยียบเท้าข้างซ้ายจะขยับฟันหรือออกไปหาตะกอลเพื่อให้เส้นด้ายยืนช่วงล่างแนบกับรางกระสวย แล้วกระตุกให้กระสวยนำเส้นด้ายพุ่งวิ่งจากด้านซ้ายไปด้านขวา แล้วกระหนบฟันหรือเข้าหาเนื้อผ้าเสร็จแล้วสลับเท้าจากเท้าซ้ายเป็นเท้าขวาเหยียบและกระตุกกระสวยให้วิ่งผ่านเหมือนกันครั้งแรกสลับกัน เพื่อให้เส้นด้ายพุ่งไปขัดกับเส้นด้ายยืนเกิดเป็นผืนผ้า

## บทที่ 4

### วิธีดำเนินการวิจัย

#### ในการวิจัยมีขั้นตอนดำเนินงานดังนี้

1. แหล่งข้อมูลและเครื่องมือ
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

#### 1. แหล่งข้อมูลและเครื่องมือ

1.1 บริเวณที่ศึกษา ได้แก่ หมู่บ้านที่ทำการทอผ้าในเขต  
อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก รวม 11 หมู่บ้าน

1.2 ประชากรที่ทำการทอผ้าในแต่ละหมู่บ้านของอำเภอ  
นครไทย จังหวัดพิษณุโลก

1.3 เอกสาร ตำราที่เกี่ยวกับการทอผ้า

1.4 ยานพาหนะ (รถยนต์) ในการออกสำรวจ สัมภาษณ์

#### 2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 สัมภาษณ์ประชากรในหมู่บ้านที่ทำการทอผ้าในเขตอำเภอ  
นครไทย จังหวัดพิษณุโลก โดยมีระยะเวลาในการออกเก็บข้อมูลดังนี้ คือ  
วันที่ 4-10 ตุลาคม 2536 ทำการสำรวจ สัมภาษณ์ประชากร  
ที่ทำการทอผ้า ตำบลนครไทย ตำบลบ้านแยง ตำบลหนองกระเทียม ตำบล  
เนินเพิ่ม และตำบลบ้านพร้าว

วันที่ 21-25 มีนาคม 2537 ทำการสำรวจ สัมภาษณ์ประชากร  
ที่ทำการทอผ้า ตำบลนาบัว ตำบลน้ำกุ่ม ตำบลนครชุม ตำบลบ่อโพธิ์  
ตำบลยางโกกลน และตำบลห้วยเฮี้ย

### 3. การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

3.1 นำข้อมูลที่ได้จากการออกสัมภาษณ์ประชาชนที่มีการทอผ้าของอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลกมาวิเคราะห์รวบรวมเรียบเรียงให้เป็นระบบเดียวกัน

3.2 เรียงลำดับก่อนหลังของการทอผ้าในตำบลต่างๆ เพื่อดูวิวัฒนาการทอและแนวโน้มในการขยายตัวเพิ่มขึ้นในอนาคต

3.3 วิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการทอผ้าของแต่ละแห่งที่สำรวจได้ ว่ามีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

3.4 วิเคราะห์เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นอุปสรรค หรือปัญหาที่พบในปัจจุบัน รวมทั้งปัจจัยที่เอื้ออำนวยน่าจะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือได้มากยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

3.5 สรุปเขียนรายงานเชิงพรรณนาพร้อมทั้งอภิปรายผลและให้ข้อคิดเห็นเสนอแนะเพื่อการพัฒนาต่อไป

## บทที่ 5

### ผลการศึกษา

จากการศึกษาการทอผ้าของ อำเภอนครไทย พบว่ามีการทอผ้าทุกหมู่บ้าน ในการสำรวจการทอผ้าปรากฏผลดังนี้คือ

#### 1. ประวัติความเป็นมาของการทอผ้า

ในการสำรวจการทอผ้าของประชากรอำเภอนครไทย ปรากฏว่าเริ่มมีการทอผ้าตั้งแต่สมัยพ่อขุนบางกลางท่าว จากหลักฐานที่ปรากฏคือ ประเพณีปักธงชัย ที่มีมาจนถึงปัจจุบัน ตามตำนานของ อำเภอนครไทยกล่าวไว้ว่า พ่อขุนบางกลางท่าวได้ช่องสมประชาชนชาว ไทยที่ลี้ภัยมาจากประเทศจีนตอนเหนือและมีบางส่วนแยกตัวมาจากกองทัพของพระเจ้าพรมมหาราชอยู่ที่เมืองบางยาง เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าวได้ยกทัพเข้ามาที่เมืองบางยางก็เกิดการสู้รบกับขอม ลาวหรือละว้า พวกใดพวกหนึ่งซึ่งเป็นของถิ่นเดิม กองทัพเจ้าของถิ่นเดิมสู้ไม่ได้และถอยหนีไปจนถึงเทือกเขาช้างล้วงจนกองทัพของพ่อขุนบางกลางท่าวได้รับชัยชนะแก่ข้าศึก พ่อขุนบางกลางท่าวจึงได้เอาผ้าคาดเอวของพระองค์ผูกปลายไม้ปักไว้บนยอดเขาช้างล้วงเพื่อเป็นอนุสรณ์ในการได้รับชัยชนะแก่ข้าศึกครั้งนั้น ชาว นครไทยเรียกว่าประเพณีปักธงชัยจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีปักธงชัย จัดให้มีขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี โดยชาวบ้านจะช่วยกันทอผ้าเป็นธงผืนใหญ่ และจัดขบวนแห่ธง ตกแต่งขบวนลวดขงามนำไปประกอบพิธีแล้วปักไว้บนยอดเขา ช้างล้วง บริเวณที่มีการสู้รบและได้รับชัยชนะข้าศึก

## 2. กระบวนการทอผ้าและการจัดจำหน่าย

กระบวนการทอผ้าของอำเภอนครไทย เริ่มทอประมาณเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม หลังจากเก็บเกี่ยวพืชไร่และข้าวในนาเสร็จแล้ว จะทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านและทอด้วยกี่กระตุก เริ่มขึ้นจากการรวมกลุ่มกันเพื่อเข้ารับการฝึกอบรมและช่วยเหลือด้านงบประมาณ จากหน่วยของรัฐบาล โดยในระยะแรกผู้เข้ารับการฝึกอบรมเหล่านี้มักเป็นผู้ซึ่งมีพื้นฐานด้านการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านมาก่อนแล้ว จึงง่ายต่อการฝึกสอน แต่เนื่องจากการทอผ้าที่กระตุกทอได้รวดเร็วกว่าการทอด้วยกี่พื้นบ้าน จึงปรากฏว่าแม้ผู้ซึ่งไม่เคยมีพื้นฐานด้านการทอผ้ามาก่อนก็สามารถทอได้รวดเร็ว จึงมีการตั้งกลุ่มทอผ้าด้วยกี่กระตุก แต่ละกลุ่มมีสมาชิกประมาณ 10 - 30 คน ภายในกลุ่มจะมีการดำเนินงานในทำนองเดียวกันสหกรณ์ กล่าวคือมีฝ่ายต่าง ๆ และแบ่งงานกันรับผิดชอบ ใช้วัสดุอุปกรณ์ร่วมกันในหมู่สมาชิก ภายในกลุ่ม และมีปันผลกำไรคืนให้กับสมาชิกตามสัดส่วนความมากน้อยของผลงานที่ผลิตให้กลับกลุ่ม ส่วนการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน ในปัจจุบันก็ยังมีการทอผ้ากันอยู่เพื่อเก็บไว้ใช้ภายในครอบครัว วัสดุที่ใช้ทอผ้า ในระยะแรกเริ่มเจ้าหน้าที่จากหน่วยราชการจะเป็นผู้จัดหาให้เป็นส่วนกลางเพื่อสมาชิกภายในกลุ่มได้ใช้ฝึกหัดทอ ผ้าซึ่งทอได้เมื่อจำหน่ายแล้วเงินส่วนหนึ่งหักไว้เป็นทุนหมุนเวียนสำหรับ สมาชิกภายในกลุ่ม ส่วนที่เหลือเป็นกำไรจ่ายให้กับเจ้าของผู้ทอผ้าชิ้นนั้น เส้นด้ายฝ้าย ด้ายไหมและด้ายใยสังเคราะห์ ซึ่งสั่งจากตลาดในอำเภอหรือจังหวัด มีบางหมู่บ้านทำการปลูกฝ้ายเพื่อใช้ปั่นเส้นด้าย หรือมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อทำเป็นเส้นด้ายไหมใช้ทอเอง

ผ้าที่ทอส่วนใหญ่ ได้แก่ ผ้าตัดเสื้อ ผ้านุ่ง ผ้าขาวม้า ผ้าห่ม ผ้าเย็บหมอน ถุงย่าม ผ้าปลอกนวม ฯลฯ ลวดลายที่นิยมทอกันแทบทุกหมู่บ้านคือ ลวดลายมัดหมี่ ลายน้ำไหล ลายขีด และการทอผ้าพื้นบ้านก็ด้วยตัวอักษรตามความต้องการของผู้สั่ง ระยะเวลาที่ใช้ในการทอผ้าแต่ละชนิด และราคาจำหน่ายในแต่ละหมู่บ้านมีอัตราใกล้เคียงกันตัวอย่างเช่น

### ตำบลนครชุม

ผ้าปักตัวอักษร	จำหน่ายเมตรละ	60	บาท	ทอได้	2	เมตรต่อวัน
ผ้าขาวม้า	จำหน่ายผืนละ	80	บาท	ทอได้	5	ผืนต่อวัน
ผ้าถุงมัดหมี่	จำหน่ายผืนละ	150	บาท	ทอได้	1	ผืนต่อวัน

### ตำบลยางโกกลน

ผ้าปักตัวอักษร	จำหน่ายเมตรละ	65	บาท	ทอได้	3	เมตรต่อวัน
ผ้าขาวม้า	จำหน่ายผืนละ	70	บาท	ทอได้	5	ผืนต่อวัน
ผ้าถุงมัดหมี่	จำหน่ายผืนละ	150	บาท	ทอได้	1	ผืนต่อวัน
ผ้าขีด	จำหน่ายเมตรละ	80	บาท	ทอได้	1	เมตรต่อวัน

ในการจัดจำหน่าย ผ้าที่สมาชิกแต่ละกลุ่มทอสำเร็จแล้วมีวางจำหน่ายภายในที่ตั้งของกลุ่มทอผ้าหมู่บ้านนั้นเอง บางกลุ่มสามารถทอได้ปริมาณมากก็จัดส่งออกจำหน่ายตามร้านค้าซึ่งเป็นแหล่งชุมชน บางส่วนส่งไปจำหน่ายตามร้านค้าของส่วนราชการ เช่น ที่ศูนย์พัฒนาชุมชนเขต 6 นอกจากนั้นยังนำออกเผยแพร่ในเทศกาลและงานสำคัญ ๆ ต่าง ๆ ด้วย เช่น งานวันแม่ งานกาชาด ฯลฯ เป็นต้น สำหรับกลุ่มทอผ้าซึ่งมีการทอผ้ากันตลอดทั้งปี จะมีพ่อค้าคนกลางไปสั่งทอครั้งละมาก ๆ รวมทั้งหน่วยราชการที่ได้ไปสั่งทอ ผ้าตัดเสื้อปักตัวอักษร ให้กับข้าราชการในสังกัดของตน จึงทำให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าดังกล่าวมีงานทำและมีรายได้จากการทอผ้าเพิ่มขึ้นจากรายได้ประจำเป็นอันมาก

### 3. ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาและอุปสรรคในการทอผ้าของกลุ่มทอผ้า จะมีลักษณะ คล้ายคลึงกันคือ

3.1 เงินทุนและวัสดุอุปกรณ์ นับเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดเพราะ ในการทอผ้าจำเป็นต้องมีวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในระยะเริ่มแรกได้แก่ ก็สำหรับ ทอผ้า เส้นด้ายหรือเส้นไหมที่ใช้ในการทอ ดังนั้นการลงทุนในระยะแรก จำเป็นต้องใช้งบประมาณมากกว่า 10,000 บาทขึ้นไป จึงจะสามารถทอได้ การที่ต้องใช้เงินลงทุนมากในระยะแรกจึงเป็นปัญหาสำคัญ สำหรับประชากร ในชนบท เพราะเงินสำหรับใช้จ่ายภายในครอบครัวแต่ละเดือนแต่ละปีก็ยังไม่ค่อยเพียงพออยู่แล้ว ถ้าจำเป็นต้องแบ่งมาซื้อวัสดุอุปกรณ์สำหรับทอผ้าซึ่งก็ยังไม่อาจมั่นใจได้ว่าเมื่อทอผ้าได้แล้ว จะสามารถจำหน่ายได้คุ้มกับการลงทุน ลงแรงไปหรือไม่ เพราะค่านิยมของประชาชนโดยทั่วไปและตลาดจำหน่ายก็ยังมีน้อยและไม่แน่นอน ดังนั้นการที่ทางราชการให้ความสนับสนุนช่วยเหลือในด้าน งบประมาณ โดยการจัดซื้อก็ทอผ้า และวัสดุที่ใช้ในการทอใช้สำหรับหมู่บ้านที่ รวมสมาชิกได้ และมีความสนใจในการทอผ้า จึงเป็นการสะดวกและเป็นจุด เริ่มต้นของการพัฒนาขยายตัวต่อไปในอนาคต แต่เนื่องจากงบประมาณของทาง ราชการมีน้อยในแต่ละปีการให้ความสนับสนุนด้านงบประมาณจึงกระทำไม่ได้มักี่ แห่ง นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับความสนใจและความต้องการของประชาชนใน พื้นที่เหล่านั้นด้วย

3.2 ค่าตอบแทนด้านแรงงานยังต่ำ การทอผ้าเป็นงานที่ต้องอาศัย ทักษะ ความละเอียด ประณีต สวยงาม ผ้าที่ทอได้จึงจะมีคุณภาพดีและ จำหน่ายในราคาแพง ผู้ซึ่งฝึกทอในระยะเริ่มแรกยังขาดทักษะ ต้องใช้ เวลาในการทอนานกว่าจะได้ในแต่ละผืนแต่ละเมตร ฝีมือในการทอก็ยังไม่ ค่อยประณีต การออกแบบลวดลายต่าง ๆ ไม่ค่อยมี ดังนั้นผ้าที่ทอได้จึงไม่ค่อย

สวยงามและมีคุณภาพมากนักราคาที่กำหนดขายจึงค่อนข้างต่ำตัวอย่างเช่น วันหนึ่ง ๆ ทอผ้าพื้นปักตัวอักษรได้ประมาณ 2 เมตร หรือทอผ้าถุงได้ 1 ผืน ซึ่งเมื่อประเมินราคาแล้วจำหน่ายได้ประมาณ 120-150 บาท เหลือเป็นค่าแรงประมาณ 70-80 บาทต่อวันเท่านั้นจึงนับว่าต่ำมาก

3.3 ความรู้ความสามารถของผู้ทอไม่ค่อยมี การทอผ้าของ อำเภอนครไทย แม้ว่าจะมีมานานแล้ว แต่ก็เป็นการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน ซึ่งพบเฉพาะในหมู่บ้านที่บรรพบุรุษอพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีลูกหลานที่ยังมีความสนใจงานด้านการทอผ้าได้รับการถ่ายทอดวิชาการทอมาจากบรรพบุรุษเหลืออยู่บ้างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนการทอผ้าด้วยกี่กระตุกประชาชนเพิ่งให้ความสนใจเริ่มฝึกหัดทอกันเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง ดังนั้นความรู้ความชำนาญทักษะและเทคนิคในการทอ การออกแบบ ลวดลายให้เกิดความประณีตสวยงามจึงยังมีน้อยเพราะอยู่ในระยะเริ่มต้น การฝึกอบรม จำเป็นต้องมีผู้มาฝึกสอนและออกแบบลวดลายการทอตลอดจนการให้สีต่าง ๆ จึงจะสามารถทอได้สิ่งเหล่านั้นนับว่าเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับการทอผ้า

3.4 ตลาดการจำหน่ายยังมีน้อย เนื่องจากผ้าทอพื้นเมือง เพิ่งได้รับความสนใจจากประชาชนบางส่วนเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง ทั้งนี้เนื่องมาจากโครงการศิลปาชีพพิเศษ และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ตลาดการจำหน่ายผ้าพื้นเมืองจึงยังมีจำกัด เฉพาะกลุ่มบุคคลมิได้แพร่หลายเหมือนกับผ้าที่ใช้กันอยู่ทั่วไป แต่ในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าได้รับความนิยมและสนใจจากประชาชนเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามยังอยู่ในระยะเริ่มแรกตลาดการจำหน่ายจึงยังคงแคบ ขยายกันเฉพาะภายในหมู่บ้านหรือสำหรับประชาชนที่เข้าไปเยี่ยมชมกิจการของกลุ่มทอผ้าบ้างเป็นครั้งคราว หรือนำออกจำหน่ายเผยแพร่ในเทศกาลสำคัญ ๆ ในบางโอกาสเท่านั้น นั่นคือปัญหาด้านการตลาดจำหน่ายจึงจำเป็นต้องพัฒนาแหล่งจำหน่ายเพิ่มขึ้นอีกต่อไป

3.5 ระยะเวลาการทอยังมีจำกัด เนื่องจากการทอผ้ายังจัดเป็นอาชีพเสริมเพิ่มพูนรายได้หลังการทำงานทำไร่ ดังนั้นระยะเวลาที่ใช้สำหรับการทอผ้าจึงต้องเป็นช่วงที่ประชาชนว่างจากการประกอบอาชีพหลักหรือเสร็จจากภารกิจอื่น ๆ แล้ว ซึ่งก็เป็นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ จากความไม่ต่อเนื่องในเรื่องระยะเวลาและผลิตภัณฑ์สำหรับการนำออกจำหน่ายจึงเป็นเหตุให้ผลิตผ้าทอได้ปริมาณน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคบุคคลเหล่านั้นจึงหันไปเลือกซื้อสินค้าที่มีวางจำหน่ายปริมาณมากและสะดวกในการจับจ่ายใช้สอย ไม่ต้องเสียเวลารอคอยและมีตัวเลือกน้อย เช่น ผ้าทอพื้นเมือง นั่นคือปัญหาเรื่องระยะเวลาในการทอมีจำกัด และทอผ้าได้ปริมาณน้อยจึงเป็นปัญหาที่สำคัญด้วยอย่างหนึ่งในการส่งเสริมอาชีพทอผ้า

3.6 ค่านิยมของคนทั่วไป ในปัจจุบันแม้ว่าจะได้มีการรณรงค์ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย แต่ก็สามารถยกระดับหนึ่งเท่านั้น ความตื่นตัวความสนใจมีเพียงบุคคลเพียงบางกลุ่มที่เห็นด้วยและให้ความร่วมมือ แต่บุคคลทั่วไปโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่สิ่งเหล่านี้ยังอยู่ห่างไกลความสนใจมากเพราะมีสิ่งเร้าอื่นๆ โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางตะวันตกแผ่เข้ามาดึงดูดความสนใจและล่อใจได้มากกว่า ดังนั้นผ้าทอของไทยจึงไม่แพร่หลายทั่วไปเหมือนผ้าซึ่งทอจากโรงงานที่สามารถผลิตได้ปริมาณมาก สวยงาม และมีราคาถูกสะดวกในการเลือกซื้อได้ตามความพอใจ อย่างไรก็ตามจากการสนับสนุนส่งเสริมของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทำให้ผ้าทอของไทยเป็นที่นิยมและรู้จักกันแพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศมากขึ้น

#### 4. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

เนื่องจากงานด้านการทอผ้าของอำเภอนครไทย เป็นงานที่เพิ่งเริ่มมีการสนับสนุน ส่งเสริมการฝึกการอบรมเทคนิคการทอแบบใหม่ คือ การทอผ้าด้วยกี่กระตุก ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการทอด้วยกี่พื้นบ้าน ดังนั้นจึงยัง

มีปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว สำหรับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อให้งานด้านการทอผ้าเจริญพัฒนายิ่งขึ้น มีดังนี้ คือ

4.1 ด้านเงินทุนและวัสดุอุปกรณ์ ทางราชการซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องที่ดำเนินงานอยู่แล้ว เช่น กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย หรือกระทรวงอื่น ๆ ที่อาจจะยังไม่ได้เข้าไปสนับสนุนโดยตรงน่าจะเข้าไปช่วยเหลือในส่วนนี้ได้ เช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ให้การฝึกอบรม กระทรวงพาณิชย์ช่วยเหลือในด้านการจัดการและการตลาด เป็นต้น

4.2 ในด้านความรู้ความสามารถ ทางหน่วยราชการยังจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือ โดยส่งเจ้าหน้าที่ซึ่งมีความเชี่ยวชาญทั้งด้านการทอ การออกแบบลวดลาย และเทคนิคพิเศษให้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในระยะแรก เพราะถึงแม้จะมีเงินทุนหมุนเวียน แต่ถ้าทอลวดลายต่าง ๆ ได้น้อยไม่สามารถดึงดูดนักลงทุนให้สวมผ้าที่ทอได้ ก็ไม่เป็นที่สนใจ หรือนิยมของผู้บริโภค ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ด้วยเพื่อให้ได้ความประณีตสวยงามมีคุณภาพ สอดคล้องกับรสนิยมและความต้องการของตลาด

4.3 ด้านการตลาด นับเป็นสิ่งสำคัญยิ่งเพราะถ้าผลิตแล้วไม่มีตลาดจำหน่าย กิจกรรมของกลุ่มก็ต้องล้มเลิกสลายตัวไป ดังนั้นหน่วยราชการซึ่งเกี่ยวข้องกับด้านนี้จำเป็นต้องร่วมมือกันรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ตลาดจำหน่ายได้กว้างขวางมากขึ้น

4.4 ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย งานด้านนี้เกือบทุกหน่วยราชการมีหน้าที่เกี่ยวข้องแทบทั้งสิ้น ดังนั้นถ้าได้ร่วมมือกันพยายามเปลี่ยนค่านิยมของคนรุ่นใหม่ให้หันมาสนใจงานด้านนี้มากขึ้นก็จะทำให้ผ้าทอของไทยคงอยู่ตลอดไป

## 5. สรุป

การทอผ้าของอำเภอนครไทย จากการสำรวจปรากฏว่า ปัจจุบันมีการทอกันทุกหมู่บ้านโดยมีบรรพบุรุษอพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือประชาชนรุ่นเก่ามีพื้นฐานการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านเป็นกันแทบทุกหมู่บ้าน และบางส่วนยังอพยพโยกย้ายกระจายออกไปตามชนบทของอำเภอแต่ปัจจุบันมีกลุ่มทอผ้าด้วยกี่กระตุกเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะเป็นนโยบายของรัฐบาลที่ยกฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น จึงส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีอาชีพเสริมหลังจากการทำไร่ ซึ่งนอกจากจะเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ แล้วยังเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัวด้วย เนื่องจากทางหน่วยราชการได้เล็งเห็นว่าประชาชนในชนบทมีพื้นฐานด้านการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านกันอยู่แล้ว จึงเป็นการง่ายและสะดวกที่จะสนับสนุนส่งเสริมในการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ดังนั้น กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม และการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย จึงสนับสนุนส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าด้วยกี่กระตุกขึ้น โดยในระยะแรกทางราชการเป็นผู้ให้งบประมาณเพื่อการจัดซื้ออุปกรณ์และวัสดุที่ใช้ทอผ้า นอกจากนั้นยังได้ส่งผู้เชี่ยวชาญและมีความรู้เรื่องเทคนิคการทอผ้าด้วยกี่กระตุก และการออกแบบลวดลายการย้อมสี เพื่อให้เกิดความสวยงามด้วย การที่หน่วยราชการให้ประชาชนหันมาทอผ้าด้วยกี่กระตุกแทนการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านสามารถทอได้สะดวกรวดเร็วประหยัดเวลามากกว่าในการทอด้วยกี่พื้นบ้าน ดังนั้นการทอผ้าด้วยกี่กระตุกจึงได้รับความสนใจและเป็นที่นิยมของประชาชนมากขึ้น ทำให้การตั้งกลุ่มทอผ้าเกิดขึ้นดังได้กล่าวมาแล้ว

วัสดุที่ใช้ทอกันส่วนใหญ่ได้แก่ เส้นด้ายฝ้าย เส้นด้ายใยสังเคราะห์ บางแห่งมีการใช้เส้นไหมแท้ทอด้วย ลวดลายที่นิยมทอกันส่วนมาก ได้แก่ ลายมัดหมี่ ลายน้ำไหล และการทอตัวอักษร ส่วนลายอื่น ๆ ที่พบบ้างเล็กน้อย

เช่น ลายขีด ลายมุก ผลิตภัณฑ์ที่ทอได้คือ ผ้าตัดเลื้อ ผ้านุ่ง ผ้าขาวม้า ผ้าห่ม ผ้าเย็บที่หมอน ฯลฯ เป็นต้น ผ้าที่ทอได้ส่วนใหญ่ยังมีปริมาณน้อย จึงซื้อขายกันภายในหมู่บ้านหรือตลาดบริเวณใกล้เคียงบางครั้งนำออกเผยแพร่และจำหน่ายในโอกาสพิเศษบ้าง เช่น งานประจำปีของจังหวัด หรือ งานวันแม่ เป็นต้น

เนื่องจากกลุ่มทอผ้าของประชากรในอำเภอเกรไทย ยังเป็นกลุ่มทอผ้าที่ตั้งขึ้นใหม่ ดังนั้นทางหน่วยราชการยังจำเป็นต้องให้ความสนับสนุนช่วยเหลือดูแล ทั้งในด้านงบประมาณและจัดส่งผู้เชี่ยวชาญฝึกสอนอบรมเทคนิคการทอ การออกแบบลวดลายการตลาด ตลอดจนการดำเนินงานของกลุ่มให้ด้วย เพราะประชากรยังไม่มีทักษะเพียงพอในด้านเหล่านี้ นอกจากนั้นการรณรงค์ส่งเสริมกระตุ้นเตือนให้ประชาชนทั่วไปเกิดจิตสำนึกหันมาช่วยกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ก็จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ประชาชนหันมาใช้ผ้าทอที่ผลิตได้เองกันมากขึ้น

### บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม. **ผ้าทอลายขิด**  
กรุงเทพมหานคร. 2529.
- เข็มทอง พักแฝง. **สัมภาษณ์.** 6 ตุลาคม 2536.
- คง อ่อนเจวียง. **สัมภาษณ์.** 4 ตุลาคม 2536.
- แคทเธอริน เอ. โบวี. **การค้าและผลิตภัณฑ์ผ้าในภาคเหนือของประเทศไทย**  
จากมุมมองทางประวัติศาสตร์. แปลโดย สมพร วารินาโต.  
เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง **ผ้าเอเซีย :**  
**มรดกร่วมทางวัฒนธรรม.** มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สำนักคณะกรรมการ  
กรรมการแห่งชาติ. 2535.
- งอ ศรีโสภา. **ผู้ใหญ่บ้าน. สัมภาษณ์.** 9 ตุลาคม 2536.
- จันทร์แดง เมฆแสงดี. **สัมภาษณ์.** 8 ตุลาคม 2536.
- จรรยา นุ่มโฉม. **ผู้ใหญ่บ้าน. สัมภาษณ์.** 5 ตุลาคม 2536.
- จิราพร อรัญนาค. **โบราณคดีศึกษาสิ่งทอในประเทศไทย. เอกสารประกอบการ**  
**การประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ผ้าเอเซีย : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม.**  
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สำนักคณะกรรมการแห่งชาติ. 2535.
- ถมรัตน์ สัติวรานนท์. **ปทานุกรมผ้าไทย.** กรุงเทพมหานคร : สมาคม  
อุตสาหกรรมสิ่งทอไทย. 2525.
- ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล และ แพทรีเซีย แน่นหนา. **ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว.**  
บริษัทอัมรินทร์รีนติ้งกรีน จำกัด. 2533.
- บุญ โกษากุล. **ประธานกลุ่มทอผ้ากักระตุก. สัมภาษณ์.** 8 ตุลาคม 2536.
- บัวสิน อินทร์กำแหง. **สัมภาษณ์.** 22 มีนาคม 2537.
- พยอม ดงจ้อย. **ผู้ใหญ่บ้าน. สัมภาษณ์.** 21 มีนาคม 2537.
- พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ. **สีท้อมจากธรรมชาติ. พิมพ์ครั้งที่สาม.** กันยายน 2525.

- เพยาร์ อุ่นศิริ. **ผ้ามัดหมี่**. คณะกรรมการสินค้าไหมไทย กรมส่งเสริม  
อุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม. 2526.
- มี ด่านแก้ว. **ประธานกลุ่มทอผ้ากัมโบ**. **สัมภาษณ์**. 7 ตุลาคม 2536.
- ลำไพโร วังษ์สุริทร์. **สัมภาษณ์**. 23 มีนาคม 2537.
- วิมลพรรณ มิตรธวัชชัย. **ผ้าอีสาน**. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย  
ขอนแก่น. 2526.
- สนิท อารมณ์ดี. **คู่มือฝึกอบรมทอผ้าด้วยมือ**. กรุงเทพมหานคร :  
กองอุตสาหกรรมสิ่งทอ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. 2521.
- สาวิตรี สุวรรณสถิตย์. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง  
**"มรดกผ้า : ภูมิปัญญาคนไท"**. ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงาน  
คณะกรรมการแห่งชาติ. 2535.
- สมบูรณ์ ราชรินทร์. **สัมภาษณ์**. 20 มีนาคม 2537.
- สมจิตร จันทรวิบูลย์. **สัมภาษณ์**. 25 มีนาคม 2537.
- สงวน สุทธนายศ. **ข้อมูลประวัติศาสตร์**. อําเภอนครไทย พิษณุโลก.
- อัจฉราพร ไสละสุด. **การออกแบบลายผ้าและเทคนิคการพิมพ์**.  
กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา. 2526.
- \_\_\_\_\_. **ความรู้เรื่องผ้า**. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยเทคโนโลยี  
และอาชีวศึกษา. 2529.
- อุทุมพร (ทองอุไร) จามรมาน. **การเขียนโครงการวิจัย**. ห้างหุ้นส่วนจำกัด  
พันธ์พิบบลิซซิ่ง, กรุงเทพมหานคร. 2533.
- อาวี มาเดอร์. **การทอผ้ามัดหมี่และผ้ายกของอินเดีย**. แปลโดย  
พงษ์ธาดา วุฒิการณ์. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง  
**ผ้าเอเซีย : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.  
สำนักคณะกรรมการแห่งชาติ. 2535.

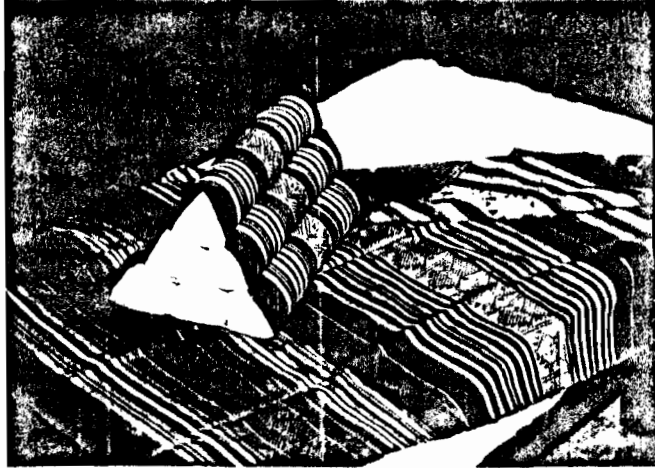
การพัฒนารวม

### แบบสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มทอผ้าอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

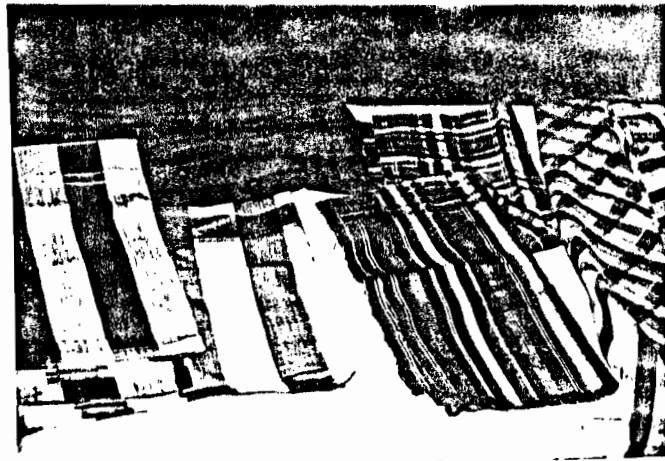
ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ต้องการข้อมูลเชิงคุณลักษณะ (qualitative data) โดยไม่ได้กำหนดคำตอบล่วงหน้าเพื่อให้ได้รายละเอียดของคำตอบที่กว้างและลึก (อุทุมพร จามรมาน. 2533) จึงไม่ได้ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณ (quantitative data) แต่ได้กำหนดหัวข้อสำคัญด้านต่าง ๆ ในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ในการพรรณาดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาในการทอผ้า
2. สถานที่ตั้งของกลุ่มทอผ้า
3. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า
4. จำนวนสมาชิกของกลุ่มทอผ้า
5. กระบวนการทอผ้า
6. ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการทอผ้า
7. การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์
8. ปัญหาและอุปสรรคในการทอผ้า
9. ความต้องการของผู้ประกอบอาชีพทอผ้า
10. อื่น ๆ

ผลิตภัณฑ์ผ้าทออำเภอนครไทย



ผ้าเช็ด

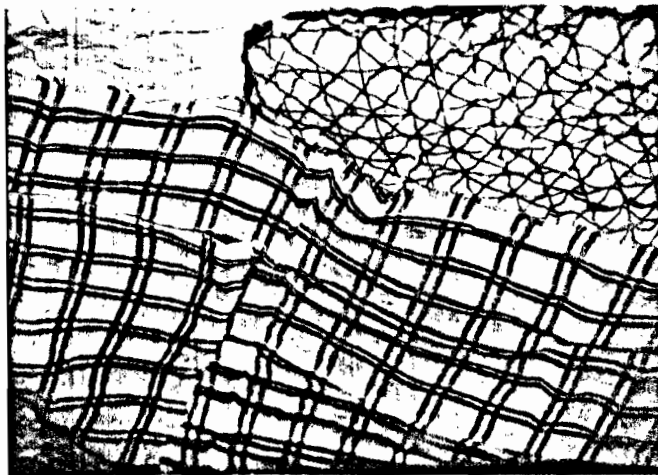
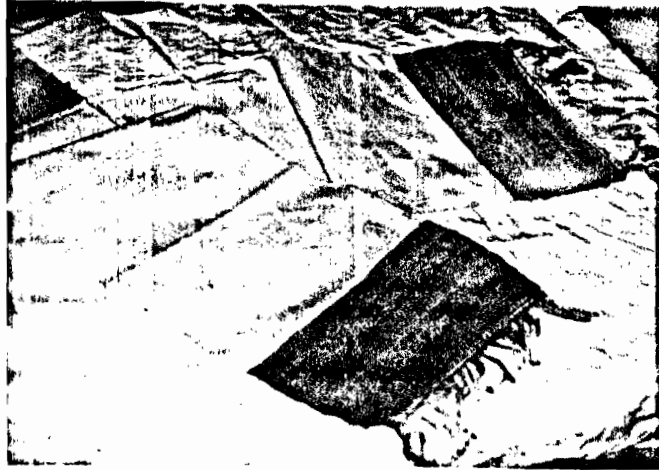


ผ้าขาวม้า



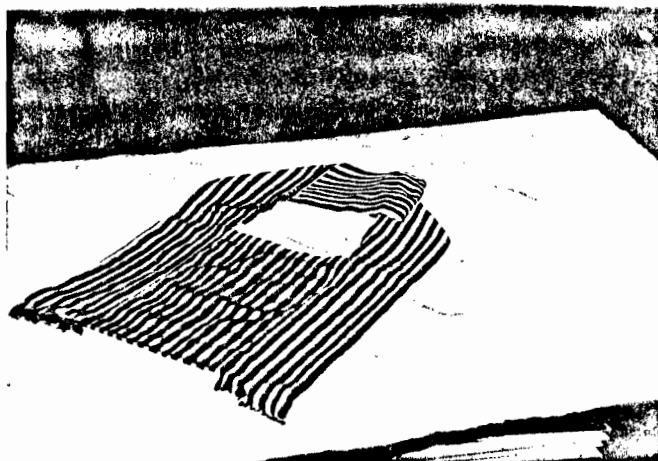
ผ้ามีดหมี่

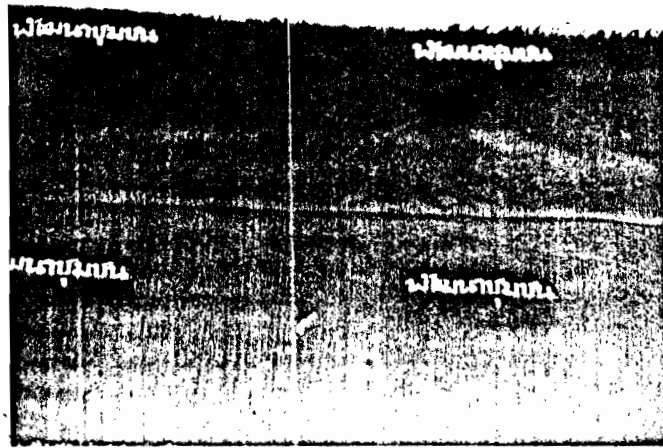
ผ้าพาดไหล่



ผ้าลอกนวม

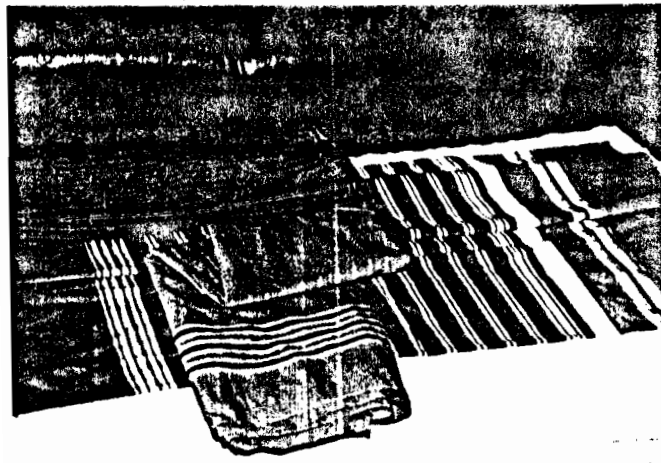
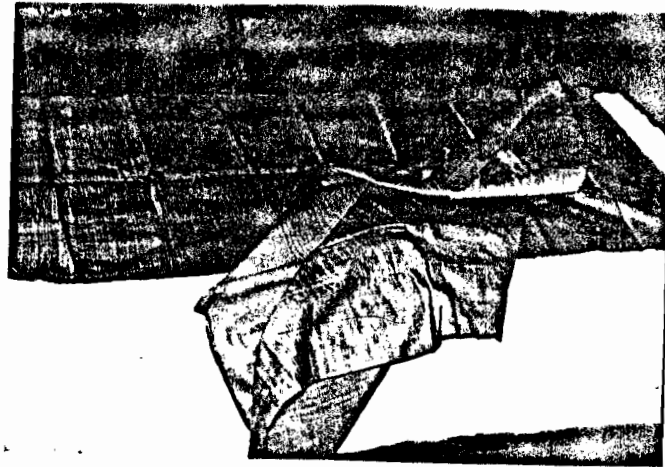
ถุงข่าม





ผ้าปักตัวอักษร

ผ้าตัดเส้น



ผ้าขี้ผึ้ง

# แผนที่อำเภอนครไทย

